

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

DELELŐ
ÉS
EGYÉB ELBESZÉLÉSEK

IRTA
JUSTH ZSIGMOND

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA
1895.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-11-8 (online)
MEK-16195

TARTALOM
DELELŐ.
TAVASZI ÜNNEP.
A FALU AJÁNDOKA.
A NAZARÉNUS APOSTOL.
A GAZDA-ASSZONY.
GÁNYÓ-BECSÜLET.

DELELŐ.

I.

Meddig csak szem lát, buzakalász tenger, melynek sorai egyenletes lassu hullámzó vonalban hullnak a kasza alatt. Az aransárga tengerre meg ráborul az alföld világos kékes-zöld ege. A láthatáron azt a pár akáczfát a rezgő levegő feldobja a magasba.

Dél van, csend van. Csak a délibáb integet ott a nyugati égbolt alján.

Az egyik óriási tábla szélső rendjében fiatal legény az arató, marokverő lány meg kettő mögötte. A kasza egyforma, szinte nesztelen suhogással tör magának utat a lehajló buzakalászok között. A legény neki türközve, fáradhatlanul halad, de olyan gyorsasággal, hogy a két lánynak mögötte annyi dolgot ad, hogy azok alig-alig győzik rakni a markot.

A majorból ide hallik a harangszó, amott tovább az aratók az akáczok alá vonulnak. Bella János azért csak kaszál, neki nem akar dél lenni.

- Hallja-e ké, János gazda, meghül a turós.

- Nem hül meg, ha a gyomrodba jut, Franczi.

- Nem ám, mert ugyan lilaszinre váltam a kelmed nyomában.

- Ugy kell a lánynak.

- Így ám, ha ember szavára hallgat.

- Ugyan János bátyám, hagyja már, hisz dél van - mondá most a másik lány, Bella János huga, Bella Lidi, vagy tizennégyéves fejletlen lány, de hasonló bátyjához, ki a legmagasabb, legcsontosabb legény (legalább a lány mondása szerint) a hármass faluban.

- Hát ha már mind a ketten rám másztok, legyen, de rövidebb lesz a delünk, mint amazoké.

- Hogy-hogy? Azért, mert később kezdünk hozzá? - Vetí oda Angyalos Franczi hetykén.

- Csakis azért, mert mi nem muszájból dolgozunk.

- Kelmed nem.

- Hát te abból?

- Az kigyelmedtől függ csakis.

- Akkor jere Franczi, dél van.

- Most mondja. Hisz tudtam rég.

Elül megy a gazda, ki leporolja hosszú fehér gyolcsgatyáját, utána Franczi magasra feltürt szoknyában, piros kendővel a fején. Leghátul Lidi, ki meg-megáll virágot szedni.

Az akáczsor szélén, a gyaloguttal szemben telepedtek le. A kis törpe fák gallyai sűrű sátrat vontak a fejük fölé. Az ételt körülzsongták a legyek, itt-ott egy szitakötő rebben el a fejük felett, messziről, halkán, csendesén a bánomosi harang hallatszott. A hosszú Bella János elterült az árok szélén, Franczi oda ült szembe véle, szinte a bánomosi utra, s lassan kibontotta a tálakat.

- Van itt minden, nem feledkeztek meg rólunk. Van tyukleves meg turós lepény. Egy darab szalonna is jutott a tarisznýába.

A leveses tálat maguk közé vették. Egy tálból ettek, de azért nem néztek egymásra. Lidi még nem éhes, hogy egy csomó virágot letépett, most a szitakötőket hajkorászsa. Eljutott a pusztai iskoláig - - onnan kiált ide valamit. De hangját elkapta a forgószél s viszi, ki tudja hová?

Mikor mind a két tálból ettek, Franczi félretette a bögréket, hogy az árnyékban a légy meg ne lepje, vagy tán azért, hogy Lidi ne üljön épp a nyakukra? De az, úgy látszik, nem is gondol az evésre, mert még folyton a pilléket kergeti.

- Szárazság lesz, forgószél van, János - mondja Franczi s most egyszerre a gazdán akad meg a szeme.

- Meleg van... Franczi. - S a legény visszanéz reá. Soká hallgatnak.

A szentesi ut porfelhőben uszik arra nyugatnak, de a port arannyal hinti be a déli nap s most mintha az aranyfátyol idáig huzódna s belepné őket is - boldogsággal.

- Meleg van, Franczi, - ismétli a legény s a lány oda huzódik mellé az akácok árnyában, hol nincs olyan jó idő, de ahol csend van, nyugalom van...

II.

Tizenhárom kasza mind egyszerre vágja,
Tizenhárom csókot csókolok a szádra.
Tizenhárom rendben a hány fűszál vagyon,
Annyiszor öllelek, csókollak, galambom.

Pitypalaty az ágon, gyöngyharmat a fákon,
De szép barna kis lány heverész az ágyon.
Patyolat ingvállát hideg szellő fujja,
Pünkösdi rózsából van a takarója.

A merre én járok, reng az egész tájék,
Ugyan bolond volnék, ha tehozzád járnék.
Lefekszem melléje ennek a kis lánynak,
Ugy nézem messziről, hogy nékem kaszálnak.

Igy dalolt a legény, ki elől ment nagy tarisznyával a hátán, utána Franczi gereblyét emelve, leghátul Lidi, de ennek most sincs nyugta. Hogy pillét nem zavarhat, hogy elnyugodott minden bogár, hát a saját árnyékát kergeti s ott tánczol a fehér holdvilágban az ut közepén, hol előttük, hol utánuk libeg a fehér szoknyában.

A legény elhagyta a nótát.

- Ha gazda-legény volnék, elvennélek.

- Így meg csak szeretőm vagy ugy-e? - veti oda Franczi keserűen.

- Szülőid nem adnak.

- Nem kértél még tőlük.

- De ők mondják kérdés nélkül is.

- Nékem nem mondták még.

Megint elhallgatnak. A legény fütyülni kezd, a nótát fütyüli: »Ugyan bolond volnék, ha tehozzád járnék!«

Igy mennek végig a szabad-szent-tornyai főutcán. Egyik-másik ablakból mécses pislogott ki az utcára, de legtöbb fehér háznak kint ült a fehér gyolcsruhás lakója s nyugodalmas szívvvel ott várja, míg az est egészen leszáll. - -

Szombat éjszakára ébredt a világ. Az aratás végét járja, egyet pihen holnap a mindenség.

Lidi most mellettük trappot el, lába alatt nagyot koppan a gyalogjáró.

De azok rá se figyelnek, csak mennek, mennek a holdvilágos éjszakában. Itt-ott egy »nyugodalmas jó éjszakát« hallszik, a melyre a legény egykedvűen dobja oda az »adjon Isten«-t. Majd a főutczából is kiérnek. Erre már gyérülnek a lakások, itt-ott egy ház fehérlik ki az esti por kékes ködfátyolából, majd amarrább megint egy hosszú fehér stráf, ez a belső telek, lejjebb pedig majd a gyopáros partján a Balla-részi utcza. Ebben laknak Francziék, idáig övé a világ.

Lassan lép a legény, lassabban a leány, Lidi már azóta tán haza is ért, mert nyoma veszett a holdsugaras éjszakában.

- Ha most haza érek - mondja Franczi - tele sirom a párnámat a boldogtalanságommal.

- Nincs miért!

- Kelmed mondja ezt nékem?

- Ha elveszlek.

- Ezt mondja, de nem tett eddig értem még semmit. Ha Guba Jánosra hallgattam volna, akkor ott a sóstó partján?

A legény meg akarta ütni.

- Ki ne mondd a nevét, mert megverlek.

- Kimondom. Miért ne mondanám? Szeretett s tán én is hajlottam felé. De a Csicsó Mari ura lett. Kelmednek is kellek máma, pedig gazdag lány vagyok s tán nem is az utolsó a faluban.

A leány kihuzta derekát. Tudta jól, hogy a legszebb lány Szent-Tornyán. Ilyen szürke szeme, ilyen fehér fogsora, ilyen csókra termett szája, ilyen hatalmas erőre valló válla egynek sincs köztük. Nyitott, egyenes a homloka, egyenes a szeme látása, erős a hangja, erős a szive. Bella János megérdemel téged...

A legénynek egy perczig a szürke szemének sugarában pihent meg a tekintete, aztán mintha abból a hold sugara lövelt volna ki, valami vágyat érzett a lelkébe, úgy a melléhez szoritotta a lányt, mintha most is hold-sugaras forró éjszaka közepén egygyé akart volna vele válni.

A tücskök csak czirpeltek, czirpeltek, amott a hajdu-völgy közepén egy tehén kolompja kongott messziről, mintha csak a fehér, ezüstös porban veszett volna a hang idáig, nóta hangja hallatszott, egy szekérrel aratók jöttek haza a laposi majorból, az azok hangja.

De sem a legény, sem a leány nem hallotta a nótát, nem a tücskök czirpelését, nem tudta, hogy amott egy tehén kolompja kondult meg, nem látta a fehér, ezüstös fényben uszó port, nem tudott a holdvilág fehér fényü sugarairól, mert csak egymást látták, érezték, ebben a végtelen nyugodt mindenségben, a melyben ők is olyan végtelenül nyugodtak, boldogok voltak.

Végre a csóknak, ölelésnek is vége kellett hogy legyen - - de olyan soká tartott, hogy mire beteltek vele, nem volt már sem holdvilág, sem csillag az égen, sem tücskök nem czirpeltek. Csak az az egyetlen hajnali csillag, az ragyogott tisztán az ég legtetején, meg a vízi madarak kezdtek a hajdu-völgy zsombékjaiban ébredezni, s messziről, messziről a laposi major gulyájának harangja kolompolt. - -

Reggel lett.

És ők folytatták utjokat. Most a legény megfogta a leány kezét, úgy ment az oldalán. Sem az egyiknek, sem a másiknak szemén, arczán nyoma sincs mánornak, szerelmi lángnak, mintha csak mindketten a hulló reggeli harmatban fürödtek volna meg, oly tisztán ragyogott mind a kettő szeme, mikor Angyalos háza elé értek.

Az öreg kinn állott a háza ajtaja előtt. Tudta, hol jártak olyan soká. Ostor volt a kezében és azzal huzott végig Franczin. A legény rá akart rontani s földre teperni az öreget. De a leány erős kézzel megfogta az apja két karját, hogy az öreg ember nem is mozdulhatott többé s aztán visszanézve Jánosra, mosolyogva így szólt: - Nem fájt, János. - Ezzel eltűnt az öreggel a kis ajtón.

A legény még leste kinn pár perczig, nem verik-e meg a lányt odabenn. Semmi nesz, csak mintha a Franczi dudolna. - - Igen, a nóta egyik versét - -

»Tizenhárom kasza mind egyszerre vágja,
Tizenhárom csókot csókolok a szádra.
Tizenhárom rendben a hány fűszál vagyon,
Annyiszor öllelek, csókollak, galambom.«

A legény végighallgatta a nótát, aztán elindult tovább. Homokháti fiú volt, még egy jó fél-óraig kell gyalogolnia, mire haza ér. Lidit ott találta meg a szőlő alján egy árok szélén, elaludt. Tudta, hogy bátyjának erre kell majd elhaladnia, tudta, hogy felveri. Meleg éjszaka volt, nem kellett takaró, a szalonnás tarisznyánál pedig van-e édesebb párna széles e világon?

- Hé, megvirradt Lidi, kelj fel.

A lány nyújtózkodott egyet, aztán felkapta gereblyéjét s elindult a bátyja után szótlanul.

III.

Angyalos Franczi szülei nem jó egyetértésben éltek. Az öreg ember kapzsi volt s a világ kézzelfogható gyönyörűségeinek élt csak, az asszony meg, hogy későn beépült nazarénusnak, csak a tulvilágról akart tudni. Hogy fértek volna meg így együtt? Egyik a felhők között jár folyton, a másik bokáig a sárban. De egyik sem hagyta magát. Köztük meg Franczi, akit tán azért nevelt meg az ur Isten olyan szépnek, erősnek, mert kettejük között, szinte az ég és a föld között, haladt kis lány kora óta.

Ma reggel is volt hadd el hadd. Apja nem ütött rá többet, hogy János elment a ház elől, eltette a mondani valóját s azt, ami vele jár, arra az időre, midőn anyjuk is már felébred. Akkor majd kijut a leánynak.

Egyet mordult Angyalos uram, köpött egy nagyot, aztán bement a házba. Franczi künn maradt a tornáczon, oda dőlt egy oszlopra s onnan nézett végtelen boldogsággal bele a hajnalodó zöldes-piros keleti égbolt végtelenébe. Virrad még hajnal ő reá is egyszer. Ugy érezte: tágul, tágul a karja s az egész, egész mindenséget átöleli véle. Hisz Jánost szereti, s János az övé. Oda dült az oszlophoz s elhallgatta a reggel szavát.

Ébred minden, most ott tul, tán a Máriék portáján, egy kakas szólalt meg, friss, éber hanggal hirdette, hogy reggel van, leszen még dél is! Majd a tyukok lassan-lassan lerepültek nehézkes mozgással a nagy sötétlő eperfa tetejéről. A Tisza is egyet nyújtózott a fa alatt, megmozdult, ment a vályuhoz, ennek víz kellett legelőbb, míg a tyukok tüstént a szemétdombon termettek s ott kezdtek kapargálni.

Az éjjeli őr tülke is megszólalt, négyszer fujt belé vagy ötször, nem tudta. A lány ismét feltekintett a nagy égboltra, de most már nem álomlátó, de kutató szemmel nézte, van-e rajta még csillag. Nincs. Hát öt lehet. Most egy korai vagy kései - ki tudja? - ember lépése hallik a járdán nehézkesen megyen, alighanem most jött onnan a Juczi néniék felől.

Egy kolomp - - ez bizonynyal a Karaszék tehene, azt hajtják ki ilyen korán a mezőre. Az a, mert csikók is ügetnek az oldalán, már a kis Márton nagy pipájának füstje is beérzik.

- Késő lehet, - mondja a lány és söpörni kezd. Előbb lassan felsöpri az udvart, betekint az istállóba, megnézi a tyukot, tojott-e az éjszaka. Aztán, hogy a söprést elvégezte, hoz egy kis füvet a birkáknak, oda megy a riskához, megmossa tőgyét, aztán elkezd fejni. Fejés közben valami vásárhelyi nótát dalol, hiszen János is Vásárhelyről jutott Homokhátra, az a nóta hát onnan jön, honnan boldogságának gyökere fakadt.

Igy, dalolás közben, lepték meg szülei.

Édes apja piros orru, hosszú ősz haju, sovány ember volt, kinek zsirját elpusztították földi vágyai, édes anyja totyakos asszony, kit boldogsága, jó egyetértése az Ur Istennel, kerekre meghizlalt.

Mindketten egyszerre szólaltak meg. - Gyere be Franczi, gyere be. - Az asszony mély hangon szólott, az ember fütyölő, magas hangon. A lány fölkel a téhén alól, megtörölte két kezét a kötőjébe s bement szüleivel a házba. Azok már egyességre jutottak az éjszaka folyamán, hogy mit tesznek a lányukkal, mert mindketten nyugodtan, mint bírák a vádlott előtt, ültek a lóczán (az asszony szokása ellenére ott ült ura mellett) s elégedetlen arccal, mogorván várták a lányt. Az belépett a házba s hirtelen mozdulattal a kemence oldalán telepedett le.

- Szerencsés jó reggelt adjon az Uristen.

- Nem szégyenled kiejteni az Uristen nevét.

- Hallgass Ferkó, - mondta az asszony, - ne használd az Ur nevét hiába.

- Mondok, szépen ránc piritottál ma reggel.

- Tiszta kendő volt a fejemen, mikor a ház ajtaja elé értem.

- De le volt a szemedre huzva. Te czégéres!

- Szemembe nézett, mikor az ostorral rám ütött. Bele láthatott a lelkembe. Nem volt mit rejtegessek benne. Szeretem.

- Szeretőd, az.

- Igen, szeretőm - mondta ki a lány nyugodtan.

Az öreg asszony felkelt a padról, egy lépést közeledett hozzá, de megint visszaült a lóczára.

Az öreg ember egyet káromkodott s nagyot ütött az asztalra.

- És kimondod, ki mered mondani. - Kiáltotta oda Angyalos Ferencz recsegő hangon.

- Miért ne mondanám. Engem szeret, engem ölel a karja, én csókolom, én vagyok párja s én leszek mindig, mindig.

- És ha nem adunk hozzá?

- Nem adnak, pedig a mai éjjelt is vele töltöttem, - mondta a lány büszkén.

- Tudjuk, - mondta az öreg nagyot köpve.

- Még kevésbbé akkor - tette hozzá nyugodtan az anyja - tán vétkeért még jutalmat is követelnél, mi?

- De hát mi a vétkem, az, hogy szeretem?
- Az, figyelj rám, eltévelyedett lányom, hogy bűnös lélekkel, beszennyezett testtel jöttél haza reggel. Hol voltál esti kilencztől, mire haza kellett volna jönnöd, reggeli négyig?
- János karjai között.
- Te csufondáros, még kimondod. - És Angyalos Ferencz felemelte kezét.
- Ne sujtsad, mert legalább igazat szól, - mondta felesége. - És mi a mentséged?
- Az, hogy szeretem, mondta ki a lány, szembe nézve szülőivel.
- Ez nem mentség. Legalább is nem adunk hozzá. De még ha adhatnánk is, ha nem is volna szegény, mint a templom egere, hát akkor se tudtad bevárni, te hires te, hogy a paphoz vigyen.
- Ugy tettem, mint ahogy anyám hite tanit. Mikor a szívem megnyilatkozott, odaadtam a testem-lelkem annak, a kié lesz a koporsóm zártáig.

Erre aztán Angyalosné se tudott semmit se felelni.

Az öreg elébb kérdőleg tekintett a feleségére, ki most egykedvű arczczal ült ott, mint akinek ehhez a földi dologhoz semmi köze sincs, az asztalra terített kendőt simogatta, aztán látva, hogy az nem is moczczan, elébb hatalmasat káromkodott, aztán ismét a leányának esett.

- Van jó dolga ennek a birkaszivű leánynak. Ahhoz a legényhez menne, akinek ép semmije sincsen, ép azt választotta ki a sok közül. Neki meg tizenhét holdja lesz a laposban, hat meg a kis rátán, nem is számítva a laposi tanyát, meg ezt a házat. Nem adunk hozzá, és ha százszor meghalnál is, akkor se adunk. És most takarodj a szemünk elől... te világcsufja!

A lány megindult az ajtó felé.

- Hát a marokveréssel hogy lesz így? - kérte Angyalosné az urától.
- A marokveréssel? Ejnye a lobogósát, ez már baj. Hogy lekötötte az egész takarás s egész nyomtatási időre?
- Ha kiáll mellőle most, megfizettet érte minket. Kárpótlást kell hogy fizessünk, s még hozzá az eddig eltöltött ideje kárba vész.
- Az igaz - - no, no hát maradjon vele. Többet úgy se tehet vele, mint amit megtett. Fizetni meg nem akarok ezért a hitvány cselédért.
- Hiába is ellenkezne apám, mert én csak vele maradnék - mondta a lány csendesen s kiment az udvarra.

IV.

Délután, úgy négy felé, Franczi egy leánytársával: Zsiga Julcsával, lement a gyopáros partjára. Mig végig mentek a nagy homokháti szőlőn, Zsiga Julcsa folyton azt kutatta, mire jutott a lány szülőivel. Az csak nem szólt soká semmit, majd egyszerre csak kimondta bátran: Czégéresnek neveztek, kitagadnak, ha hozzá megyek. De mit tehetek - szívemet nem cserélhetik ki, még akkor se, ha a Dárius aranyos köntösébe is potyikálnak. Én hozzá megyek, mert szeretem.

Ennyit mondott, és Zsiga Julcsának ez elég volt. Tudta, hogy ez így lesz, ha Franczi így mondja.

Végig mentek a homokháti utcán, az ott a János háza. Nincs előtte más, mint öreg, ügyefogyott édes apja, akit - bár igen fogyatékosan - Lidi gondoz. János édesanyja már rég meghalt.

- Bemenjünk? - kérte Julcsa.

- Minek? Este csak vele megyek a majorba.

- Ugy hát minek is volna. - Felelte Julcsa és karját Francziéba öltve ment, a merre a leány vezette.

Juczi néni csárdája előtt künn az egész falu fiatalsága. Ott fekete finom mándliban Bella János is, egyik oldalán Makula Jani, másikon legrégibb komája, az özvegy Rácz József.

- Hová, leányok? - kérdi János s megigazítja a fekete katonakravátlit a nyakán.

- Megyünk fürödni, meleg van, - mondá Julcsa és oda néz felé. Tekintetük összevág.

- Megyünk utánatok, ti mutatjátok, merre örvényes a víz. - És János két komájával elindul a leányok nyomában.

A tónál már ember ember hátán. Ott tul délnek az urak külön fürdőhelye. Arra nagy fa alkotmány s czifra fürdőöltönyök. Erre a nádas, ebben a végiben napfényben a világ. Itt egy fiatal gyerkőcz lóháton indul neki a víznek, amott egy legény magasan fennállva a kocsi bakján, hajtja be mezőhegyesi csődőreit a vízbe. Itt vagy tiz fiatal lány halad egymásba fogózkodva (igy mindig erősebb a hajadon nép) a langyos meleg, iszapos habokba. Közel a parthoz, magasan kiemelkedve a vízből, egy orosházi gazda hatalmas karral, egy kézzel messze hajigálja a közelébe jött lubiczoló gyerekeket, kik nagyot loccsanva tűnnek el a gyopáros vízében. A nádas szélén pedig vagy nyolcz paraszfiu összefogózkodik s úgy kering a szőke hullámok közepén. A parton, meddig csak szem lát, kocsik s abba öltözködő vagy vetkőződő parasztok, s az egész mindenség nevet, tréfál s boldog, hogy így élheti az életét addig, míg nap ragyog fenn az égen s madár dalol a légben s míg a földet a nap sugarai bearanyozzák.

Franczi lassan neki készült a fürdőnek, egy gyolcsing a termetén, a melyen szinte keresztül sötétül bronz-színti, izmos, de azért kerek teste, kezét ad a fehér vállu, szőke haju Zsiga Julcsának, s oly nyugodtan, anélkül, hogy sietne vagy késne, lassan halad a sima lapu, nehéz szagu tó sekély vizébe. Nyomában már János, kinek sovány, de aczél izmu testéről leri az ágyékára kötött fekete kötény. Megy a hajadonok után.

A lányok csak lassan-lassan lépdelnek a vízben, de ő huszár korában sokszor átuszta a Tiszát, még e sekély vízben is tudja a módját. Körülszusa a lányokat, majd a víz alatt bukfenczet vetve, egyszerre csak előttük bukkann fel. De a két lány meg nem riad, beljebb haladnak, már mellükig a víz.

Ott a nádasnál aztán a hajadonok eleresztik az egymás kezét, Julcsa a szeretője, Horváth István felé halad, ki ott várja a tulsó part szélén a homokháti szőlő alatt. János meg Franczival a nádas mellett állapodik meg. Franczi kiemelkedik a vízből, testéhez oda tapad a fehér gyolcs, érzi, hogy meztelenebb, mint ha meztelen volna, szembe vele ura gazdája, ki önkéntelen mozdulattal kifeszíti két karját s úgy néz a szemébe. És a lány visszanéz reá boldogan, nyugodtan, tisztán.

V.

Hogy János haza ment, öreg édes apja még mindig kinn ült a padon. Várta gyermekeit. Az öreg alig él már. Kétszer megütötte a szél. A szót is csak nagy nehezen ejti.

- Hol van Lidi? - kérte János.

- El, elment.

- De hová?

- El, elment - ismételte az öreg s motyogott hozzá valamit.

János bement a házba, körülnézett. Semmi nyoma a leánynak. Pedig már munkához kéne készülődnie, ebben a mándliban csak nem mehet aratni. A durva vászonruha meg nincs sehol. A kis ház udvara szőlőbe nyilott. Nincs-e ott? - Lidi! - kiáltja János. Semmi, senki. Kimegy az utcára, most arról a lapos tájékról óriási porfelhő s éktelen kurjongatás.

Vagy husz tiz-tizennégy éves siheder s előttük, mint egyetlen leány, kibontott hajjal egy rongyos, piros zászlót magasra emelve: Lidi leányasszony.

- Éljen a szocziálista vezér. - Kiáltják a gyerekek s most összekapaszkodva, körül tánczolják Lidit, ki neki hevült arczzal, magasra emelve a piros zászlót, kiáltoz - mit? a jó Isten tudja.

- Lidi! - kiáltja rá szigoruan bátyja.

A leány leejti a zászlót, aztán félrelökve a gyerekeket, leszalad a házba, de nem a kis ajtón, a melynek bejárását János állta el, de a nyitva maradt kapun.

- Már megint helytelenkedtél, te rendetlen. - Rivall rá bátyja.

Odakinn a gyerekek ez alatt körülveszik az öreget s fülelik, kap-e verést Lidi vagy se.

- Takarodtok innen, gézengúzok! - Förmed rájuk s utánuk hajít egy hosszú ákáczgalyat, a melyet tán kenyérsütésnél használ Lidi - a Bellák gazdasszonya.

Lidi ezalatt megmosta arcát a kutnál, rongyos szoknyáját feltúrta, aztán oda állt bátyja elé:

- Én hogy mit csináltam? - hát bandáztam a komáimmal, mint te János. Láttam, a nádasban voltak.

János arcát előntötte a vér, felemelte az öklét, aztán megvetőleg leejtette ismét.

- Mit láttál! hát engem, meg a Franczit. Láttál egyebet is még?

- Nem én, és ez nekem ép elég volt. Nem is kívánok egyéb látványt magamnak ezen a világon, mint ezt.

- Hát ebben részed leszen nemsokára bőségesen.

- Elveszed? Nem kapod meg. Nem a mi fajtánkbélinek nevelték. Hisz mi olyan aljas putris nép vagyunk. Szinte cigány. Nekem nincs egyebem, mint jó kedvem, ennek köszönöm ezt a derék hadat, a mely odakünn vár reám, s kiket az Isten akárhová tegyen, ha kordába nem tudok tartani. Néked meg a két karod, meg a ruha testeden; még ezért a putriért is hátralékba vagyunk.

- Hát a bérlet odakünn az uraságnál, az kutya?

- Az akkor ér majd valamit, ha marad belőle valami kenyérre. Mult télen nagyon hideg volt - koplalni.

- Hallgass, mert a szádra ütök.

- Ha ráütöttél, újra kinyitom. De nem panaszképen mondom. Hisz így jó. Milyen derék, hogy rongyos a viganóm, ha újabb lyukat tépek rajta, legalább nem sajnálom. Az jó, hogy tapasztott a ház fala s nem látszik a folttól, így hát meszelnem se kell. Az jó, hogy te szegény vagy, mert így hát magadért szeretnek. Jó a bankának is nagyon, ha bankák között marad.

János vállat vont. Szerette a lányt, tudta, hogy nem tehet róla, hogy ilyen. De tudta azt is, hogy minden furcsasága mellett többet ér nem »egy hájas gazda selyem viganós« lányánál.

- Hé, hát a dologi ruhám merre bujkál? Azt is elvitted magaddal cicizálni?

- A dologi ruhád? Hé... az? Az biz ott van a baraczkfán, bábut csináltam belőle ijeszteni a varjakat. Nagyon rákaptak erre a fára.

- Te bolond, igazán olyan bolond vagy, hogy még meg se tudlak verni, amiért ilyen éretlen maradtál.

S a lány most egyszerre, minden igaz ok nélkül, oda vetette magát a bátyja karjai közé s csókolt, ott ahol ép érte, arcát, vállát, karjait. - Szép, szép vagy bátyja, ha szeretőm lesz, annak is ilyen szép hosszú, szőke bajuszának kell lenni. Olyan csontos, kemény állának, mint néked (s most állára illesztett egy csókot), kék szeme kell hogy legyen, de az aztán ne az Angyalos Franczi képét verje vissza, de az enyémet.

És János meghatottan szívére zárta a lányt.

Az öreg lassan beczammogott.

- Lefekszik apám? elhivom Bornét, majd istrázsálja - kiáltotta erős szóval Lidi, mert csak így értette, mit mondanak neki. - De aztán ne enyelegjenek soká együtt, mert az esti csillag majd azon felejt el magát, hogy kigyelmeteket bámulja, míg hajnali csillag leszen belőle.

Az öreg megértette, úgy látszik, mert mosolyogva sutogott neki valamit, aztán betopogott a házba. Nemsokára megjött ángyikája: Borné is, a ki gondozta, ha a gyerekek dologba mentek. Oda ült az ágya szélére.

János egy pillanatig elnézte, aztán átment a kamrába, magára vetette a szennyes hétköznapi ruhát, a szalonnás tarisznyát leakasztotta a falról, s elindult Szabad-Szt.-Tornya felé. Lidi hol előtte, hol utána járt a keskeny gyalogösvényen, amely szőlőn keresztül vezetett. Angyalosék házában még égett a mécs. János bekopogtatott az ablakon. - Gyere ki Franczi! - kiáltott be neki.

Egy pillanat múlva a lány kijött, de utána apja is.

- Gyere Franczi, siessünk, Gubáék bizton várnak ránk, az ő kocsijukon megyünk a majorba. Reggelig elhálunk a szérün.

- Nem bánom, akárhol háltok, - kiáltotta utánuk Angyalos. - Nem bánom, akárhányszor is öleled, csókolod ezt a lányt, de azért csak nem lesz a tiéd, s vesztes sem leszek érted. Leszen a marokverőd, de felesége csak másnak lesz.

Amazok már jó messze jártak. Lidi azonban viasszaladt s szerencsés jó estét kívánva Angyalosnak, megkérde, hogy hát ki felesége leszen?

- Putrisé bizonynyal nem - vetette oda gögösen Angyalos s bement a házba.

Lidi átmászott a kerítésen s benézett a kis ablakon, mit csinál Angyalos, hogy bement a házba.

Hát bizony az nem a bibliát vette elő, hanem egy csomó bagót kivet a pipájából s azt gyömöszölte a szájába.

- Ott a putriban még megtanul bagózni - kiáltotta be Lidi az ablakon és most ucczu neki, keresztül vetette magát a kerítésen s utána iramodott a szerelmes párnak.

VI.

A faluban pedig nagyon megszólta Angyalost azért, hogy olyan furán bánik el leányával. Sehogy sem értették, mire céloz vele. Arra végre nincs szüksége, hogy odaadja marokverőnek máshoz. Az igaz, hogy ezt még a jobbmódu gazda is megteszi, mert a parasztleány marokverés közben, meg kukoriczatoréskor tanulja az élet mesterségét. Szükséges rossz ez, mondták a bölcs hozzátudó gazdák.

Ezt mindegyiknek ki kell tanulnia, mint a dagasztást, vagy a lepénysütést. Renyhe Angyalnak (mint ahogy nevezték a falubéliek) meg minden néven nevezendő földje felibe volt adva. Így hát nála ezt nem tanulhatta meg. De miért jutott épen Jánoshoz? Ennek is megvolt az oka. János szegényebb volt mint a többi, így hát jobban megszorult. Attól a koldustól nagyobb részt követelhetett az öreg mint dukált, s azt a szerelmes legény az öreg marokverő leányáért meg is ajánlotta. Akkor persze még nem tudta, hogy a legény a terméssel s annak árával nem sokat törődik, de annál többet a Franczi két szemével. Hogy megtudta, anyjukomat okolta érte. Megtámadta, hogy az többet törődik a mennybéli angyalok szárnyainak szövétével, mint a lánya boldogságával.

A lánynak szive ügyeit az asszonynak kellett volna tudnia. De az nem tudott róla mit se. Meg annak olyan elfacsart is az észjárása. Ha a lány elkárhozik, Isten tesz róla, ha nem, akkor is. Így hát a lány mehet a saját útján. Ha már az öreg Ferencz gazda nagyon is rátámadt, akkor szelid szóval a bibliából olvasott a lányra, a melyre aztán ez nótával felelt. Ekkor pedig észrevéve, hogy nem egyezik a szavok de sehogy se, széjjelmentek, mindegyik a maga dolgára, az egyik a gyülekezeti házba, a másik a szériüre dologba.

Ferencz gazda meg felemelt kézzel Juczi nénihez ballagott s ott egy butykos sziverősítő mellett elmondta a híres kocsmárosnénak, hogy ő a legboldogtalanabb ember a föld hátán, mert mind a feleségének, mind a lányának tisztára elment az esze. Aztán elpanaszolta, hogy miért nem adja Jánoshoz. Hisz az a Bella János csak olyan jöttment. Olyan »putris«.

Így hívták a nagyobb gazdák azokat a parasztokat, kiknek szűken lévén a pénz magja, csak olyan sárfedelű kis házak építésére jutott ott a nagy parasztmetropolisok: Orosháza és Vásárhely szélső sorjának végén, épp a cigánysor mellett. Van még olyan is ezek közt a putrisok közt, ki a cigányokkal össze is elegyedik, s azok közül vesznek hitese társat. Még a mesterségük is a cigányékhöz huz. Nem egyik üstföldözéssel, sárással és vályogvetéssel keresi kenyerét.

Igaz, hogy Bella János is egy vásárhelyi sárfedelű putriban látta meg a napvilágot. De azért egy cseppet sem hagyta magát, és vasárnaponként csak oly hetikén csapta félre a kalapját, mint akár a Madarász Gyurka (a kupecz Gyuri) vagy Koncsek Pál, az elnök Koncsek fia. Volt is miért. Bár putriban született s édesapját ötvenötödik évében már tehetetlenné rongálta a nagy betegség, János nem hagyta magát. Még süldő legény korában a vásárhelyi paraszt királynál, Monusnál volt betyár. Kinn lakott évszámra a pusztán, ott aztán nem verhetette el a havi bérét, a mely állott: nyolcz forint, két kiló szalonna és két véka gabonából. Hogy elvitték katonának, volt már száz forintja a vásárhelyi takarékbán. A császár szolgálatában sem hagyta el a jó szerencse. Az ezredkomandóhoz jutott Verseczre s már a második esztendőben führer Bella volt a neve.

Folyton egyformán, nyugodtan ment előre életútján, nem félt a rossztól s a jó nem forgatta el fejét. Hogy kikerült az ármádiából (ősszel lesz két esztendeje), volt annyia, hogy megkezdhette véle az életet. Ebben az időben hurczolkodtak ki a homokháti szőlőbe, Szabad-Szent-Tornya alá. Koncsek Pál, az elnök pártfogolta, mert valami távoli atyafiságban volt az öcscse vejével: Kunos Mihálylyal és így bejutott a nagyrátai árendás földekbe. Kilencz hold földet árendál most az uraságtól, ebből négy hold buza alatt volt, bárom kukoricza és két hold árpa alatt.

Kis gazdaság, de egész lelkével művelte, így tán meg is fizet érte a jó isten.

Franczit legelőbb Juczi néninél látta a bálban, épp akkortájt, mikor a híres Gányó Julcsa beállt hozzá szolgálónak. Franczi újjáról hamar lehuzta azt a kis réz-gyűrűt, a melyet még hajdan Guba János huzott reá a sóstó partján. És Franczi hagyta s csak nézett-nézett a szemébe addig, míg a forró keze az övének pihent. Így kezdődött Angyalos Franczi és putris Bella János szerelmi históriája.

VII.

Már bevégezték az aratást. János hamar végére jutott, kicsiny darab földet munkált. Az asztagokat is oda hordták a szérü aljára, melyet a tegnapi eső után csinált Guba János.

Egy szérűn voltak Gubával, az is ide hordott. Annak a lovai fogják majd elnyomtatni kis gabonájukat is.

Hogy az est is leszállt, a szérű egyik sarkán, jó távol a parányi kazlaktól, tüzet raktak.

Körül ülték mind, Guba János és finom arczélü felesége, kit szénagyűjtéskor választott a hatalmas ember három leány közül, Franczi, János és Lidi.

A csillagok egymásután felgyuladtak. A zöldes színben uszó égen nincs egy felhő, az új tarlón nincs egy árny. Összhangban minden, az, amit a színek, vonalak kifejeznek, az, ami azoknak a szívében lakik, akik itt a fel-fellángoló tűz körül tanyáznak.

A két pár csendesen vacsorál, Lidi meg fáradt, behuzódik az egyik szalmakazalba, hol csakhamar elnyomja a buzgóság.

- Te János, emlékszel, mikor tavaly nyáron itt veszködtél ezen a helyen?

- Hát mi bántotta? - kérte Csicsó Mari, a János életpárja s oda simult hozzá.

- Az, hogy szerelmes volt, s ne orroljon meg érte komámasszony, de nem tudta, hogy kibe.

- Tudom, - mondja Mari asszony, de azóta megjártuk a sóstót.

- És jól jártak, hogy ott jártak. Itt hevert az én János komám, végig feküdt a tüskés tarlón, (nem bánta, hogy kivérzi a hátát) feltekintett a csillagos égre s dalolt. Dalos volt a számvetése, azt akarta a csillagokból kikalkulálni, hogy ki lesz a párja.

- Egész éjjel daloltam - mondta Guba János, s rácseppentett egy darab elmállott szalonnát a piritusára.

- Nehéz is az, ha az ember nem tudja, kit szeret - mondta János s oda nézett Franczira, kinek két szürke szeme keresztül világlott a pislogó, majd fel-fellobbanó tűz füstjén.

- Én tudtam már akkor is, - mentegette magát Guba, - de mikor az a másik kettő nem hagyott nyugodni. El-elforgattad a fejem, te is Franczi.

- Én mondtam néked, ugy-e pajtás, hogy vidd el őket magaddal munkába, a ki legjobban győzi szuszszal, azt vidd a paphoz.

- Mari legkorábban kelt fel, azért lett az enyém. Aztán olyan ritka a szava - - -

- Lánynak ritka virtus, megérdemelte, hogy asszonynyá tegyed érte.

- Azzá tettem, nem bánta meg. De én sem.

- Nem az, de én sem bántam meg, - tette hozzá Franczi derülten, - hogy elhagyott.

- Hát te, Franczi - szólalt meg most Gubáné - mire mentél szülőiddel?

- Semmire se. Kicsibe mult, hogy ki nem átkoztak a multkor. - Mondta a lány még mindig derült arccal.

- De hát mit akar az az öreg ember? mit? - kérte Guba, s a piritó nyársat beledobta a tűzbe.

- Nem akarja lányát hozzám adni. Ez az egész.

- De hát milyennek akarná vejét? Baginak, úgy tudom, nincs fia. Olyan két dolgos karja, s olyan tiszta feje, mint néked, nincs másnak a kopogi határban.

- De ha ez neki nem elég.
- Mit akar még vele?
- Gazdaságot, tisztességet. Putrisból nem lehet római pápa.
- De római papából meg alig jutna Franczinak gazdára.
- Majd beszélek én vele holnap - mondta Guba s magára rántotta nagy báránybőr subáját s készülődött a kazal alá. Felesége is lassan megmozdult s elindult az ura után.
- Sohse fáraszd magad, János komám.
- Sohse bizony, - tette hozzá Franczi. - Lesz, ahogy lenni kell, - sugta oda a Bella János fülébe.

Amazok lassu lépéssel csak mentek, majd eltűntek a szalmakazal mögött.

Ott vetettek ágyat.

Bella János és Franczi még soká ott ültek a tűz mellett.

Jó darabig egyik sem szólt, mintha csak az éjszaka csendjét leste volna mindkettő.

Nem is hallatszott semmi, csak a majorból néha-néha egy kérődző tehén kolompjának hangja. Az égbolt ki volt miriádnyi csillaggal verve, alatta egy sötét óriási lap: a pusztá. S mintha ebben az egész nagy, végtelenül nyugodt, egyszerű mindenségben egyedül, egészen egyedül lettek volna. Nem szólt egyik sem, míg a tűz egészen ki nem aludt. Akkor, midőn az üszkökből egy szikra sem pattant ki többet, midőn nem látták már egymást - csak akkor szólalt meg János halkán:

- Feleségem lesz.
- És ha nem leszek az, - mondta Franczi hangos szóval, mint ki nem fél kimondani, amit a szíve beszél - akkor leszek társad.
- Elhagyod értem a szülői házat, el a tiéd becsülését.
- Ha nem hallgatnak rám, nem tehetek értök semmit.
- És tőlem - mondta a legény tiszta hangon - nem félsz?
- Mitől félsz, ha szeretsz.
- És ha egyszer, - emberek vagyunk - nem szeretnék többet? És értem gyalázat is érhet. Ha nem lehetsz feleségem, mi leszen akkor?
- Addig élek, míg szeretsz, s amíg te szeretsz, nem érhet gyalázat.
- Akkor ne is félj semmitől, én megvédelmezlek.

És átfonta a leány dereka körül karjait.

A lány oda engedte magát két tüzes karjának, mámoros szívvvel szivta be a legény forró ajkainak lehelletét. Oda simult melléhez, s boldogságában megnyugodott.

VIII.

Hajnali két óra volt, hogy haza felé indultak. Készakarva kora hajnalban akart Franczi haza térni. Vele akart reggel beköszönni, hogy kenyértörésre kerüljön a dolog. Hogy tudja meg az egész világ, hogy szereti ezt a legényt, hogy szeretője, hogy oda adta neki testét, lelkét, hogy így szülői is megnyilatkozzanak végleg.

A legény oldalán lépett be reggel ötkor az apai házba. Atyja ostorral kezében várta, mint a multkor, - anyja is felkelt már, előtte a biblia.

- Te undok, hát ilyenkor jössz haza már megint.

- Haza jöttem, mondta a leány sugárzó arczzal, mert otthonom volt máig ez a ház, mert kelmedék neveltek, a kelmedék kenyerén nőttem fel. Haza jöttem megmondani, hogy ez a legény a szeretőm; ne moczczanjon apám uram, van még egyéb mondani valóm is hozzá. Eljöttem megmondani, hogy megkért, hogy isten előtt magának választott és én megyek vele, mert őt szeretem, mert az ő kenyerét én fogom sütni, mert kutjából én merítem ezentul a vizet, mert tollas ágyát én vetem meg minden este - -

- És te öleled, ugy-e?

- És én ölelem, istápolom, mert társa leszek.

Az öreg végig vágott a lányon, annak még szempillája se rezdült meg, csak beszélt boldogságtól sugárzó arczzal tovább. Ha áldásukat már nem adják, ha nem engedik meg, hogy a szentegyházba menjek vele, hát akkor az isten szent ege alatt esküszök neki örök hűséget, s így szabadon szolgálom élte végéig.

Az öreg ember oda mordult a feleségére. - Látod, ugy tesz majd, mint ti szoktatok kegyes hívők. Kik összementek lakni a párotokkal, pap és lakodalom nélkül, ha ilyen a gusztusotok.

- Nem igaz, apám, ne bántsza az anyám vallását. Nekik van igazuk. Ha a szív megnyilatkozott, akkor nincs ember áldására szüksége, hogy boldogságával megtermékenyítse az életet. Én érzem, hogy azt teszem, amit a szívem parancsol. Kinek hinnék akkor, ha a szívemnek se lehetne?

- Jól van, menj el vele. Légy szabados véle, nekünk nem leszen lányunk többet. - S az öreg érzékenykedő arczzal hitestársa mellé roskadt. Az eddig a bibliában lapozgatott, aztán egyszerre feltéve okuláját szemére, ugy nézett a lányra s szinte azon keresztül beszélt hozzá:

- A mi házasságunkhoz a te bűnös szerelmednek ne legyen köze. A mi szívünket isten sugalmazza, a tiédet a sátán tüzelte fel. Nem azért tiltalak el házamtól, mert mást szeretsz, mint akit én szántam neked, de mert a gyehenna lángja lobog a szivedben. Mert akaratos tüze már-már házunk fedeléig felcsapott. Nem vagy méltó ahhoz, hogy házunk fedele alatt megpihenj. Menj, távozz innen. Ne tudjunk rólad, s te ne tudj rólunk. Légy vigasz nélkül boldogtalan, ne felejtse soha, hogy jók voltunk hozzád, s te irgalmatlan voltál mihozzánk. Cseréld fel az igaz szeretet tiszta vizét a paráznaság szennyes patakjával. Nem vagy méltó arra, hogy az éjszaka nyugodalmas perczeiben részed legyen. Hetediziglen látogassa meg származékaidat a paráznaság s a lelki nyomor. Szívtelen vagy és szerelemről beszélsz, a szegénység van szád-ban s azért a lelked felfuvalkodottságának szava hallik. Menj utadra - - az uristen világosítsa be elsötétült elmédet.

Az öreg asszony szintelenül, szenvedély nélkül, kegyetlen hidegséggel beszélt.

A lány szinte megigézve hallgatta.

A legény önkéntelenül átfonta karját a lány körül, mintha meg akarta volna védelmezni.

Egy perczig így álltak előttük. De boldogságukat nem győzte le a lány szülőinek kegyetlensége. Az öreg ember káromkodott, az asszony, fel se tekintve, a bibliát lapozta.

Amazok pedig - álltak, álltak maguk elé nézve siketen, szinte kővé meredve. Végre a lány mozdult meg.

Tiszta kifejezésü szemmel, kebelén összébb huzva a kendőt, oda ment atyja elé.

- Isten áldjon, apám, megyek az általad lenézett szegénységbe, de ott sem foglak elfelejteni. - Kezet nyújtott atyjának, de az durván félrelökte, aztán oda ment anyjához.

- Méltatlanul vádolsz, mert szerelmem felér azzal, amit ez írásból tanultál. Nem rossz helyre megyek, ahoz aki szeret, aki engem választott ki ezerek közül.

Anyja egy percre feltekintett, tekintete összevágott a leányéval. És mintha az asszony, daczára minden nyomtatott kinyilatkoztatott betűinek, valamit meglátott volna ott a lánya szemtükre mögött, ami úgy érzi, tiszta és igaz. Az asszony és az anya egy pillanatra erősebb volt vallásos meggyőződésénél. Áldásra emelte fel kezét, de nem tudta az áldást kimondani. Bibliájára hullott a keze s elhomályosodott a tekintete.

A lány bocsánatlanul, áldástalanul elhagyta a szülői házat.

Elment a szeretőjével.

IX.

Világos reggel volt, hogy a falun keresztül mentek.

A lányok a ház elejét separták, az öreg asszonyok kiültek a padra. Az emberek megpihentek, aratás utáni vasárnap volt.

Épp az öreg Bertháné előtt mentek el, aki kinn ült a kis lóczán s onnan vizsgálta kis unokáját Rozit, Bertha Pál leányát, aki az udvart locsolta odabenn.

Hogy Franczi elment mellette, rámosolygott kövér, szinte az egészségtől kicsattanó arczával, tetszett neki, hogy a lány már hajnalban a szeretőjével indul neki a hosszú kánikulai napnak.

- Hová ilyen korán lányom?

- Megyek, mint a nótában mondják, a szeretőm után. - Mondta a lány s rámosolygott az urára. Az szégyenlősebb volt, ment volna innen.

- De jó dolgod van, pedig még épen csak hogy megvirradt.

- Nyugodalmas volt az éjszakánk, nem fáradtunk el.

- Jó dolgod van, hogy nyugodalmas éjszaka után fényes napsugárra virradsz a gazdád oldalán.

- Az után indultam.

- Hát - kérte most már az asszony - kétközzel - utána mész?

- Igen, megyek vele.

- Hát a szülőid?

- Elzavartak a házukból, mert nem türik, hogy őt szeressem.

- Hát úgy jobb lesz nekik, ha mint szeretője térsz vissza hozzájuk?

- Az vagyok már ma is, nem szégyellem.

- Jó természeted van, jó az - s az asszony egy-kettőt köhintett.

- Nénémasszony ne hallgasson szavára, magát gyalázza, de azért érdekesebb az, amit tesz, annál amit mond. - Mondta Bella szikrázó szemmel.

- Hát gyalázat az, hogy téged szeretlek s elmegyek veled, akit szívem választott?

- A hiba nem ebben van, leányom, de mondok. - Hej te Rózi, azt a sarkot ki ne hagyjad, mert megtépázlak - mondta az öreg asszony dörmögő hangon s szerelmetes arccal nézte unokáját.

- Véték az, nénémasszony, hogy azzal maradok, akit szeretek?

- A hívők azt mondják, pap nélkül is megvan az ember, de te nem vagy még hívő.

- De jobban szeretem Jánost, mint akármelyik hívő asszony a társát, a ki csak az istent szereti még az urában is.

- Ha így van, hát legyen így. A ti dolgotok, oszt' a delelő soká tartson s ne perzselje fel a nyári nap a szívetek érzelmét, csak az őszi nap árnyéka tulságos hosszú ne legyen.

- Fenn a nap az égen, még mindig felfelé halad.

- Nektek, lányom. Én nekem már az égálgára jutott, látom - s az öreg asszony piros arcán fanyar ráncz tűnt fel - esteledik. S ilyenkor könnyen megfázik az, aki délből a tüzes napra ült ki.

- Ketten csak tán nem fázunk annyira.

- Én sem volnék éppen egyedül a párommal, de azért ő is csak olyan öreg, mint én vagyok.

- De az öreg fiatal ura csak melegíti, ha fázik - mondta a lány s oda ment az öreg asszonyhoz s megcsókolta.

- Csókolni tudsz, Franczi, megtanulsz majd sirni is.

- Addig csókolok, a míg van kit csókoljak, akkor fogok sirni, mikor lesz kit siratni.

S a lány elhaladt az utcán. Most ő mutatta a legénynek az utat. János oda ment az öreg asszonyhoz s hevesen megszorította kezét. Érezték mind a ketten, hogy az a piros arcú, fényes szemű öreg asszony - bár könyekről is beszélt - nekik adott igazat.

- Hadd éljék világukat, míg lehet, - motyogta az öreg asszony s kiterpesztette két lábát a meleg napon, s aztán oda se nézve a kis lányra, láttatlanra kommandírozta munkáját.

Utközben Franyó Miskával is találkoztak, a süketnéma fiúval, ki János gyermekkori komája volt. Miska nagy imposztor volt, tudta a falu minden titkát, s bár egyedül volt, tudott mindegyik legény, leány szivbajáról sokat. Szerette, ha a többiek ketten vannak. Oda intett nekik, a hüvelykujjára s mutató ujjára mutatott: ők ketten vannak. Fejével bólintott. Így jó. Aztán magára mutatott s magasra emelte hüvelykujját: ő egyedül van, fejével még nagyobbakat bólintott: így még jobb.

A homokháti szőlőkben nem találkoztak már senkivel. A reggeli nap, bár még hét óra sem volt, szinte perzselt, felszáritotta a reggeli harmatot is. Csak a por vont nehéz, sűrű fátyolt a szőlő soraira. Vagy öt percze roboghatott erre egy szekér, ez vont a tájra. Az ut végén a haranglábnál rezgett a levegő. Arra délibáb készül. Az égbolt világos, kék, átlátszó, nincs egy felhő rajta, nyugalom vonul a nagy pusztai végtelen szőlő soraira. Ott a déli láthatáron egy stráf fehér ház, mind olyan tiszta, olyan fehér. Ez a homokháti főutcza, erre igyekeznek, erre van a János háza. A lány fényes napfénynél egyszerre végig nézett természetén. Piszkos, czafatos ruha a testén, olyan, a melyben már egy hete dolgozott a pusztán. Így térjen be Jánoshoz, ebben az órában? Hisz ez a mai nap szinte a lakodalmuk napja már. János megértette, mit gondol.

- Szép vagy, jó vagy így is, szebb, jobb vagy másnál.

A lány hallgatott reá, s nem szégyelte munkás ruháját, midőn a ház elé értek.

Csak az öreg ült künn. Mellette Borné, az ápolója.

- Megjöttél - - meg, - motyogta az öreg.
- Másodmagammal jöttem.
- Látom, - mondta Borné éles hangon, - szolgálót hoztál ugy-e?
- Nem, gazdaasszonyt - vágta vissza János kemény hangon.
- Azt-é? Nagyon dolgoz lehet az istenadta, hogy ilyen szurtos ruhában ünnepel.
- Dolgoztam, néni, egész héten.
- S még nem tisztálkodtál. Így van, látom.
- Hallgasson néném, elhallgasson, mert ez a leány az én párom, nem tüöm, hogy haja szála is görbüljön portámon.
- Ejnye be jó dolga lesz, jó neki. Öreg gazda, a kelmed gondját is viseli majd. Fiatal leány forgatja meg a feje alját.

Az öreg bólintott a fejével.

- Látod Franczi, az öreg ember örül a fiatal gazdasszonynak. Itt már az öreg Bornéra nincs szükség, ugyis átadja a kilincset annak, a ki még nem mosta meg a kezét, melylyel meg fogja fogni.

S az öreg Borné büszke arczczal magasra emelve kendős fejét, átment a szembelevő házba.

Franczi nem szólt, csak összetett kézzel állt és várt. Majd hogy az öreg asszony elhaladt, oda ment az öreg emberhez, megfogta mindkét kezét s leült mellé, beszélt neki hangos szóval: - Lássa édes apám uram, azért, hogy engem elkergettek hazulról, mert a fián felejtettem a szememet, azért nem vagyok rossz lány. Azért hogy leeresztett hajjal léptem át a háza küszöbét, azért tiszteletben tartom, csak úgy, mint a szívem szerelmét megbecsülöm. Mert ugy-e, ugy-e, mondja hát öreg atyám, ugy-e nekem volt igazam és becsületes vagyok, mert szívemre hallgattam s azt tettem, amit a szívem boldogsága parancsolt. Ugy-e jól tettem?

Az öreg mondott valamit, de ezt nem érthette senki.

- Azért, hogy én nem a paptól jövök, azért leszek én hűséges, engedelmes cselédje. Gondját viselem jóban, rosszban. Nem fogja senki olyan gyengéden megigazítani a feje alját, mint én, senki sem fogja olyan szeretettel kivezetni az Isten adta napfényre, mint én - - édes apám uram.

S a lány megsimogatta az öreg hosszú, fehér hajfürtjeit, az pedig csak nézett maga elé s alig értette azt, amit a leány neki mondott, alig tudta felfogni, ami a kis házban történt. János csak nézte őket, majd kitérve két karjával a kis kaput, befelé indult.

- Franczi, gyere be a házba, - mondta.

A lány engedelmes szívvvel követte urát. Bementek a konyhába.

- Az ott a nagy szoba, ott lakik apám meg Lidi. Itt hál Borné is, ha mi kinn vagyunk a munkában és nincs, aki az öreget gondozza.
- És ott?
- Az ott a táborom, én hállok ott. - És János bevezette a lányt a kis kamrába. Benne egy nagy régies, függönyös ágy, meg egy kis lóca. Egyik sarkában nagy kemence.
- Itt fogunk mi ketten, te meg én, lakni - mondta János és behuzta az ajtót.

A leány egy pillanatig málázva körülnézett. Megnézte a kemenczét, meg a kis padot, aztán egyszerre maga sem tudta, hogy történt, de valami megcsuklott a lelkében és zokogva oda borult az ágy melletti kis asztalra.

János csak nézte, hogy sir. Aztán oda ment hozzá, vállára tette kezét.

- Megbántad úgy-e, hogy eljöttél velem?

Franczi felnézett. - Nem tudom - mondta zokogva - mi lett? De tán boldogságomban sirok.

X.

Még aznap délután János felvette ünneplőjét s átment az öreg Berthánéhoz, hogy legyen az a közbenjáró, a régi szokások szerint, Angyaloséknál.

Az öreg asszony behívta a legényt a házba. Ő maga oda ült a nagy kemencze egyik oldalához, s onnan figyelte, hogy a legény mit mond. Közben-közben felnézett a falon lógó fali órára, a melyre papírból olyan kalapszerű fedőt csinált, hogy ne lepje a por.

- Lássá nénémasszony, szeretem azt a lányt, már majd két esztendeje. Nem tudunk egymás nélkül élni.

- Ezt látom, de hogy közbenjárótok legyek, még egyebet is kell tudnom.

- Nem akarják hozzám adni, mert szegény vagyok. Putris - mondta a legény mosolyogva keserűség nélkül.

- Ezt is tudtam, mondj egyebet.

- Franczi eszelte ki már rég, ha nyilvánosan oda dobja magát nékem, nem ellenkezhetnek szülői többet. De nem ismerte az ő öregjeit.

- A szégyen, mondok, az megvan. De egyebet nem értetek el vele.

- Nem-e? Hát az nem elég, hogy Franczi az enyém?

- Néked igen, a világnak nem. Tudod, öcsém, én jól éltem világomat. Szerettem, szerettek, így hát szeretem azt is, ha az édes tejről nem szedik le a tejfölt. De hát a jó Isten legtöbb alattvalóját meg szokta mindenféle nyavalyákkal látogatni. Ennek az öregséget (fog és haj nélkül) juttatja, annak a köszvényt. Ennek feleségét elszeretteti mással, amannak nem juttat a jóból semmit. Van olyan, kit évente kétszer ver el a jég, van olyan, kit annyiszor csalt meg az élete párja, mint ahányszor a másikat a veszedelem látogatta meg. Mindezek, már pedig vannak ilyenek sokan - mind meg fognak szólani titeket. Nem az bántja őket majd, hogy a papnál nem jártatok, de hogy párbér nélkül, olcsón jutottatok a boldogsághoz.

- Azt hiszi, félek attól, amit a világ beszél, ha egyszer boldog vagyok?

- Addig nem félsz, én se félttem. De ha egyszer a boldogság elhagyott...

- Ha Franczi velem marad, akkor mitől félsz?

- Biztos hangon szólsz. Én már tapasztalt vagyok efféle materiákban, s ahogy titeket így együtt látlak... no hát István gazdámra gondolok, kit még a legnagyobb bajban se hagyott el a jó kedve. Mondok, a tréfa nem boldogság. Az is igaz, de hát a ti dolgotok még nem is tréfa dolog.

- De ha paphoz vinném, nem féltene?

- Nem, mert akkor, ha majd a boldogság mézét leszoptátok, megmarad utmutatónak a kötelesség vesszeje.

- Vesszővel nem lehet igaz utra verni azt, a kinek nincs természete hozzá.

- Felelni jól tudsz, megérdemlenéd, hogy paphoz vezesselek. No hát eljárók a dolgotokban. S ha én meg nem puhítom őket, akkor nyugodt szívvel meglehettek, mert akkor már senki se tud a dolgotokon igazítani.

- Szerencsés kereskedést, nénéem.

- Nyugodt várakozást addig is.

- Megvárjam itt?

- Nem, majd elmegyek hozzád. Mert ha beleegyeznek, akkor Franczit is haza kell vinni a szülői házba, végre is úgy illik, hogy te menj a nyoszolyája után.

- Az is igaz. De ha nem?

- Akkor meg - - akkor - nevetett az öreg asszony, de úgy, hogy egész vastag teste zihált belé - akkor én áldalak meg titeket a pap helyett. Tán lesz foganatja az áldásomnak, mi? Mindenképen jól fog esni, ha bele kontárkodhatok a boldogságtokba. Az öreg cselédnek már úgy is abban van a boldogsága, mit lát, meg amit hall - - no meg amit megeszik. Ebben meg már éppen, csak ebben nem csalatkozhat. És most, öcsém, kotródj, hadd készüljek a háztüznézéshez. Ha husz évvel fiatalabb volnék, megkértelek volna, hogy segíts a viganómat fejemen is áthuzni - - most már megbirkózom vele magam is.

- Jó szerencsét az utjához.

- Jó türelmet, öcsém.

János haza felé indult. És midőn keresztül ment a homokháti szőlőn, az járt eszébe, hogy mivel lesz jobb a dolga akkor, ha az öreg asszony szerencséivel jár el ügyében. Lesz-e azért egy hajszállal boldogabb azután? Ugy érezte, még tán jobb lenne, ha tagadó választ kapna, mert hisz akkor mindjárt vele maradna a leány - -

XI.

Az öreg asszony szépen felöltözködött, egy huszonöt forintos gyapotkendőt kötött a derekára, fekete szövet szoknyát huzott a hét alsó szoknya fölé. Bal kezébe vette a gyolcskendőt (erről ismerni fel a kérő asszonyt), sötétkék selyem kendőt kötött a fejére s elindult. Portájától Angyaloséig éppen tíz ház előtt megyen el. Ha meglátják, hogy balkezében a kendő, leszen kérdezősködés annyi, hogy alig tud majd felelni rája.

Lassan járt, hogy így ne tűnjön fel még önmagának sem, ha itt-ott megakad az utja.

Legelőbb az egyik menyé szólitotta meg, Bertha Pali piros pozsgás termetű felesége, ki majd csaknem olyan boldog gazdájával, mint amilyen anyósa volt harmincz éven által az urával.

- Hová, anyámasszony? balkezében a kendő. Jó utra tért, úgy látom.

- Instantiám van, abban járok el.

- Aztán kit kér?

- Angyalos Franczit Bella Jánosnak.

- Hisz oda már csak áldás kell, meg bölcső. - Nevetett az asszony, de aztán megbánta, amit mondott. - A hívők sem tesznek másképp, tán nekik van igazuk. Én azt hiszem, Palimmal áldás nélkül is boldog lettem volna.

- Pali kedvenczfiam volt.

- Most nem az?

- Most nincs azon az eszem. Most a más boldogságában járok el, nincs időm arra, hogy a magaméra gondoljak.

- Jó szerencsét anyám.

Az öreg asszony méltóságos léptekkel ment tovább. Pár lépéssel odább Guba János édes-anyjával, a sánta Gubánéval találkozott. Ez tót lány volt, szarvasi születésű, így hát könnyen sirásra állt a szája. Amint meglátta Berthánét (ki nagykomája volt, tán épp azért, mert Berthánét mióta csak megvan, nevetni látta a határ).

- Jáj, milyen csápás, - mondta Gubáné.

- Mi bajod Örzse, tán az ártányod pusztult el, vagy a hizó disznód megkapta a szájfájást?

- Áj dehogy, az Angyaloséknál van á báj.

- Azoknál-e? Tán kitették Angyalosnét a hívők közül? - kérte ártatlan arczczal Bertháné.

- Áj, áj, nem áz. Hánem á Franczi szökte el á háztól.

- Szökött-e, hisz fényes reggel volt, hogy elment, láttam.

- De rossz utrá tért. Bellá Jánossal ment el.

- Bella János szép legény, olyan makra bajusza van, mint az én Istvánomnak volt huszonöt esztendeje.

- Áj, én kisírtám volná á szemem, ha János ilyet teszen - és Gubáné megtette, elkezdett sirni.

- Az magától ment el három lánynyal a sóstóhoz.

- Áj, de azért csak egygyel jött vissza.

- Mert istenben hívő keresztény ember s nem török. Ugy tett, ahogy dukált.

Erre Gubánétól is elbucsuzott. Ép a szélmalommal szemben a csózá Vidával - mint ahogy nevezték - találkozott. Ezt a tréfáiért hitták a disznótorokba, meg a lakadalomba.

- Hallotta néném, hogy egy dáridótól elestem?

- Tán egy disznóval kevesebb van a határban?

- Nem, csak egy szép lánynyal. Annak nem üljük meg a lakodalmát, megülte egymagában az segítség nélkül.

- Meg-é? Aztán ki az?

- Nem tudja? Hát hol járt hajnal óta? Hisz az egész falu erről beszél.

- Ne kinozz meg hát a titkolódzásoddal, ki ment el világgá és kivel?

- Hát az Angyalos Franczi ment el bölcsőbe fát keresni a homokháti diófák közé.

- Ott talál, ha itt nem is talált.

- Nem tudom, hogy az is így ideje előtt lesz meg és segítség nélkül, mint a lakodalma.

- Nem tudom, hogy szokott ilyen esetekben lenni, kigyelmedtől kérdelem, mert nagy a tudománya. (Tudta Bertháné jól, hogy két évig élt ő is egy vásárhelyi menyecskével a tilosba, ki bölcsőre a diófát szintén ott a homokháti szőlőben találta meg.)

- Ejnye néném, de jó kedve van.

- Örül a lelkem, hogy veled találkoztam, öcsém. Szeretem a fiatalságot nagyon.

- Mert fiatalon maradt. Hej, ha én gyereklegény koromban ismertem volna.

- Mit tett volna akkor, hé?

- Kettős lett volna a boldogságunk, mint a dohánysarja.

- De gányós a szerelmed, csozé. Ereszsz utamra, mert majd még úgy belepirulok, hogy nem találom meg az ország útját.

- Szerencsés utazást.

- Szerencsés megérkezést - - Juczi nénihez, ugy-e oda utazol.

- Oda, néném, busulni, hogy korábban nem találkoztunk az élet útján.

- Majd a másvilágon emlékeztetlek a panaszodra, ott én is fiatal leszek még egyszer, te meg Juczi néniről nem fogsz tudni. Ott tán megértjük az egymás szavát. Az isten áldjon.

- Áldja meg kegyelmedet is, néném. - Az ember hahotázva nevetett. Az öreg asszony meg csak ment nagy komolysággal az útján.

Angyalosékig most már elkerült mindenkit. Az ut közepén haladt, maga elé nézve, mintha csak halottasházba menne s nem kérőbe. Angyalosék háza előtt megállt, nagy tempóval leporolta szövetruháját, kendőjét megigazitotta, keszkenőjét a balkezeiben kibontotta, hogy mindjárt meglássák s aztán kinyitotta a kis kaput. A tornáczon nem volt senki.

Bement a konyhába. Annak a kis ablaka is lefüggönyözve, az is csendes és üres. Bemegy a szobába. Ott a kemenczénél Angyalosné szokása szerint a bibliát olvassa, a padon meg Angyalos - ki egész reggel a korcsmában ivott - az asztalra borulva alszik és horkol.

- Szerencsés munkálkodást, hasznos heverést kívánok - mondta Bertháné s oda ment lassu léptekkel Angyalosnéhoz, ki szemérmes mozdulattal összecsukta bibliáját, s hamar a kemencze oldalán egy nagy kendő alá dugta, nehogy avatlan szem lássa meg.

- Köszönöm, kedves néném. Elfáradt, tudom, hogy idáig jött, pihenjen meg.

- Szívesen megpihenek, nem sietős a dolgom.

- Meleg van.

- Kivált délben, aztán annyi a légy. Alig tudtam kizavarni őket a házból.

- Uj házba sok a légy. A miénk régi már.

- Régibb mint a miénk, de nagyobb is.

- Nagy ház két embernek, - mondta a hívő asszony.

- Kettőnek-e? Hisz hárman vannak.

A hívő asszony egy perczig nem felelt, úgy hogy az ura horkolása zavarta csak meg a csendet.

- Hárman voltunk, ketten vagyunk, - szólalt meg halkán, de tiszta, hideg hangon, egy percznyi csend után.

- Hát Franczi? mert látom, komám uram ott van.

- Franczi elkárhozott.
- El-e? hisz tán nem hót meg.
- Nem, de elment a szeretőjével. A pusztulás ösvényére lépett.
- Ha azzal ment el, akit szeret, akkor az Isten szavára hallgatott.

A hívő asszony erre nem felelt, vétkes asszonynyal, mint a milyennek a protestáns Berthánét tartotta, nem értekezhetett erről a tárgyról.

- Ha komám uramat felköltené, ő, tudom, nekem adna igazat.
- Felkeltem, de e b b e n megegyezünk.

Oda ment Angyalosné az urához, az piros, vértől elfutott szemekkel nézett körül. Aztán dörögött volna valamit, s épp visszafeküdt volna az asztalra, ha Berthánét meg nem pillantja.

- A Bertha komám hitestársa az. Mondok, mi keresete vagyon?
- Eljöttem kigyelmetekhez, ezen a szép nyári napon egy szóra...
- Hát jó idő volt ma a napon.
- Meleg volt, sok a légy.
- Engem is csiptek furt, mig aludtam.
- Miért nem vesznek légy-üvegeket. Az orosházi piacon lehet kapni.
- Mi az ára?
- Tizenöt krajczár a kicsi, huszonöt a nagyobb.

Erre Bertháné kendőjét ajkához emelte és köhécselni kezdett. Amint Angyalos meglátta, hogy balkezében van a kendő, elfutotta szemét a vér, s tán káromkodni kezdett volna tüstént, ha a tempó engedi. Így hát mit tehetett, még nem jött el ideje, köhécselt ő is.

- Az én üvegemben négyszázötven légy volt tegnap, Rozi unokám megszámlálta őket.
- Sok, sok légy. De hát kigyelmeteknél sok a tej, az az oka.
- Van két tehenünk.
- Szépek, láttam a multkor is.
- Madarász Gyuritól vettük, az egyik, a riska, negyven forint volt, a másik hatvan.
- Szép ár, de a tehenek is szépek.
- Jók is.
- A jó.
- Az nekünk.
- Kendteknek szerencsájuk van.
- Kendteknek se fordított hátat az Ur Jézus.
- Nem - eddig.
- Most se, tette hozzá Angyalosné, a meggyőződés hangján.
- Könnyü néked, te nem vagy ebből a világból - mondta Angyalos Ferkó keserűen.
- Te is lehetnél a b b ó l a világból, melybe én jutottam - -

Bertháné érezte, hogy most már olyan térre megy át a beszélgetés, amely rendesen halk hangon kezdődik, de amelynek második órájában már az egész falu gyönyörködhet, mert Angyalos olyan nagy hangon szokta elmondani véleményét erről a tárgyról. Így tehát megint köhécsett, a keszkenőt csak újra az ajkához emelte, s végre nyugodt hangon megszólalt: - Már csak elmondom, amiért jöttem.

Az öreg asszony felkelt s oda lépdelt Angyaloshoz, szembe megállt vele.

- Eljöttem, egy becsületes legény nevében, aki a kigyelmetek házában látta meg a boldogságot, s tisztességes szándékkal vagyok a kigyelmetek lánya iránt.

- Jó szívvvel veszem, amit mondani fog, pihenjen meg. - Az öreg fölkel s széket tett oda neki. Addig módosan akart bánni vele, mig lehetett.

- Foglaljon helyet.

Bertháné leült a székre. - Eljöttem, mint hirmondója azon becsületes legénynek, kit vágyai a maguk portájára vezettek.

- Elfogadom küldöttségét. Csak azt óhajtanám tudni, hogy ki legyen az a derék férfiú.

Bertháné kissé köhintett s aztán akadozva kimondta: Tisztességes, becsületes neve Bella János.

Angyalosné, amint Bertháné kimondta nevét, lassu léptekkel kiment a szobából.

Az öreg már öt percz óta küzködött magával - nagyot ütött most az asztalra s lihegve, hörögve, hangos szóval felelt a kérő asszonynak. - Az a zshivány, az kéreti meg, elébb ellopja drága kincsünket, aztán azt követeli, hogy adjuk oda neki jó szívvvel, hogy legyen az övé. Az, az merészkedik ide üzeni. Előbb darabokra töröm azt a lányt, mint hogy annak a gyalázatos putrisnak a felesége legyen. Lehet az ágyasa, ha neki úgy tetszik, de hitves társa nem lesz; nem, soha sem, mert érte meg komámasszony - s ezt már olyan hangos szóval mondta, hogy bizonynyal elhallatszott a szava a szélmalomig, s Bertháné most már tudta, hogy visszamenet még majd több ismerőseivel kell megállania, mint akkor, mikor idejött - tudja meg, hogy se házam, se csüröm, se jószágom, se vetésem az övék nem lesz. Inkább az Ur pusztítsa el égi tüzével a házunkat, verje el a jég vetésünket, üssön a marhavész házi állatainkba, mint hogy ennek a háznak négy fala közé az a putris, ki lépre csalta azt a szerencsétlen madarunkat - mint gazda belépjen. Itt még cselédnek sem lenne jó. Ide ne jöjjön, ide nem fog az ő gyereke belépni, itt nem fog az ő háznépe lakodalmazni. Itt sem jóban, sem rosszban nem várnak rá.

- Franczi leánya, komám uram. Egyetlen leánya.

- Volt leányom, meghalt, eltemettük. Az isten keze utoléri, mint elért minket.

- Csak egy szavába kerül s az isten visszaadja kenteknek s boldogságával elhozza a fiatalságot ennek a régi háznak falai közé.

- Menjen, menjen innen, mert isten ugyse, még kigyelmedet se kimélem, ha nem hallgat. Mit kéri tőlünk a leányunk kezét, ki nincs nálunk. Ott ne keresse, ahol nincs. Hisz az ellopott szalonnának még zsinege sem maradt itt. Szerencsés utat, de másszor csak azt mondja, amit a saját fejében gyurt meg, mert nem eresztjük a házunk négy fala közé.

- No hát - mondta Bertháné keményen - én megyek, de viszem a boldogságukat is itt a tarisznyámban. Eljöhet még az az idő, hogy kérve, könyörögve jönnek el hozzám, hogy adjak belőle egy falatra valót. De hát az akkor már késő lesz.

- Hallgasson, mert mondok - s nagyot ütött öklével az asztalra.

- Jó van hát, jó van. Ne rongálja magát, így is elhiszem, hogy melege van ebben a jó időben. Békességes nyugodalmat. - Ezzel az öreg asszony egyet fordult a sarkán s kiment a szobából. A konyhában Angyalosné tett-vett.

- Kigyelmed hát egyetért urával ebben?

- Egyet véle. Ne kérje tőlünk, néném, a lányunkat, mert minékünk nincs lányunk.

- Hát ha majd egyszer vágynának a leány után, de az már nem kívánczik abba a fészekbe, honnan kizavarták.

- Az ur isten igéjét senki sem veheti el tőlem.

- Ugy legyen. Ugy. Hát ez az utolsó szava.

- Azt mondom ma, amit holnap fogok mondani s ugyanezt a szót ejtem majd az ur ítélő széke előtt is.

- Vigyázz Örzse, hogy majd az ur el ne ítéljen kemény ítéletedért.

- Ha elítél, én türom, nem kigyelmed.

- Így hát az ur világosítsa hajlékod és szived minden zugát.

- Ugy legyen - mondta Angyalosné.

Bertháné méltóságos lassusággal kiment a porta ajtaján. Minden ház előtt néhány kíváncsi, de Bertháné olyan biztosan lépett, oly magasan hordta a fejét, oly merevséggel nézett az utja elé, hogy senki sem merte megszólítani. Így lassan, biztonsággal érkezett Belláékhoz.

XII.

Az öreg asszony utközből elrejtette fehér keszkenőjét. Így lépett be a házba is. Az arczáról látszott, hogy hiába járt.

- Ne is mondja el, néném. Látom, mondta János s önkénytelen mozdulattal közeledett Franczihoz, ki a kemence oldalán ült s a köténye szélét simogatta.

- Látom, hogy hiába járt.

- Nem birtam velök - mondta Bertháné s nagyot fujva, ült az ágy mellé a karosszékre. - Majd a boldogtalanság megtöri őket. Nem tudják még ma azt, hogy mi Franczi nélkül a ház. Ha majd csak az egymás arcát látják mindennap, akkor még eljönnek utánatok a hetedik határba is...

Franczi felkelt, oda ment az öreg asszonyhoz. - Lassan néném, nem kívánom én azt. Elűztek maguktól, de azért a szívem szerelmével nem birtak. Így hát nincsen erejük rajtam. Én itt maradok, - mondta nyugodtan.

- És a pletykától nem félsz?

- Mit féljek? Amit elmondhattak rólam, elmondták eddig is, most már úgy is csak kicsit tehetnek hozzá.

- De ha majd nem akarnak rólad tudni?

- Ugy-e János, mi tudunk egymásról?

A legénynek csak a fényes szikrát hányó szeme felelt.

- Hát akkor békecsig veletek. Ugy látom, még rám sincs máma szükség - mondta Bertháné s felemelkedett a karosszékből.

- Hová siet, néném, maradjon, hisz még ki sem pihente magát.

- Megyek haza. Otthon várnak rám, majd otthon úgy pihenek meg, hogy a Rózi unokámban gyönyörködöm. Ma még alig láttam, annyira elfoglalt az a ti históriátok.

- Az isten megáldja érte, néném; - mondta János.

Az öreg asszony oda nézett meghatottan a párra. - Ejnye, ha pap lennék, de hamar össze is adnálak titeket. De hát tinektek tán még erre sincs szükségetek - - - - Az örködjék felettetek, gyermekeim, aki a szívetek érzését létrehozta. A jó isten áldjon meg.

S az öreg asszony nagyokat fujva, de gyors léptekkel kiment a házból. Tán még a folyton nevető szemében is megcsillant egy fényes könyecsepp. De rég nem történt! Azért sietett annyira, hogy azok valahogy meg ne lássák.

János és Franczi kimentek utána a házajtóig s ott soká elnézték, hogy megy végig az utcán, hogy köszöngtetett neki a falusi nép fiatalja, vénje.

Mikor eltűnt szemük elől, bementek a házba, be a kis szobába. Ott leültek egymás mellé a kis lóczára, amely olyan jóltevően szoros volt. János megfogta Franczi kezét, de nem szólt sokáig.

- Nem bántad meg, amit tettél? - kérte a legény.

- Nem, - felelte a leány szilárd hangon.

- Nem félsz?

- Kitől féljek, ha velem vagy.

- Nem sajnálsz őket?

- Hallgass meg - s most a leány nála szokatlan reszkető hangon beszélni kezdett. - Kis leány korom óta, mióta eszemet birom, csak kinszenvedés volt az életem. Apám vert, mert iszákos volt, engem vert, mert anyámtól félt s azt nem merte megérinteni. Anyám pedig hideg, közönyös volt velem szemben, mert csak a mennybélielről tudott. Apám a szennyben gázolt, anyám olyan magasan szántott a kék ég barázdáiban, hogy én oda nem is láthattam. Ha néha napján este kiültem a ház ajtaja elé, a nagy eperfa alá s felnéztem a csillagos égre, az jutott eszembe, hát ez a miriárdnyi csillag ez mind hiába lenne ott az égen, a napfény s a virágok nyílása mind haszontalan lenne. Mert mit ért mindez, ha szívem üres, s nem tudtam: mi a szerelem. Pedig úgy éreztem, kitágul a két karom s átölelem a mindenséget. Vártam, vártam azt az órát, a melyben életre születek. Ha hajnalban a mezőn az első pacsirta megszólalt, lestem a szavát, oly halkan szólt - - ez is ébred, ez is dalol. Én is ébredek s dalolni vágyom. Tudtam, hogy aki megnyitja szívem hétpecsétetes kamaráját, aki dalt fog az ajkaimra fakasztani: azé leszek. Csak egyben biztam, a szerelmi boldogságban, mert ezt nem ismertem még. Csak a fényes napsugarakra vágytam, mert hiszen vak voltam még. Ugy sugta valami a szívem mélyén, hogy az lesz az igazság, ami a szívemet boldogsággal fogja megtölteni; látod, én nem hiszek az anyám vallásában, mert minden imádsága s minden tisztasága mellett nem érzem a boldogságot a szavában. - - Csak a te szemed sugarában hiszek, édes szerelmes gazdám! Hát mitől félnék én az oldaladon - így mondta tiszta csengő hangon.

A legény egy kézzel átölelte a leányt, s szinte bele sápadt, annyira összeszorította valami a szívét, szinte fázott, annyira a szívébe tolult minden vér.

- Szeretni fogsz, szegénységben, tisztesség nélkül, nyomoruságban, mindig? - kérte János.

- Odakinn nyílnak a virágok, aranypor tánczol a délutáni porban, meleg van, nyár van. Ki szólna egyébről, mint arról, a mi a szívünkben fakad.

János átfonta karjait a lány dereka körül, hosszan a szemébe nézett. - Hiszek neked - mondta, aztán hirtelen felugrott a lány mellől, felkapta a sarokban álló nagy botot s gyors léptekkel kiment a házból.

- Hová mész? - kérte a lány, s utána akart futni.

- Jövök haza mindjárt. Várj meg. - Ezt a pár szót parancsoló hangon mondta. Franczi csendes léptekkel visszament a házba. Engedelmeskedett gazdájának.

Az pedig szilárdan, magasra emelt fejjel, erős szívvel ment az Angyalosék háza felé. Azok éppen vacsoránál ültek, hogy belépett hozzájuk.

Angyalosné nem szólt semmit, Angyalos rémülve látta ezt a hatalmas, fenyegető szemű embert azzal a nagy bottal a házában. Mint a félénk emberek szokták, nagy zajjal akarta ijedtségét palástolni. Előbb hosszan káromkodott, majd nagy lármával biztatta önmagát, hogy neki van igaza.

- Visszajöttél nagy bátran bunkós bottal a kezeden. Nem félünk mi azért tőled. Nem mi. Akkor leszen azért az a lány a te hitestársad, mikor az a seprű ott a kemence oldalán. Elhordd az irhát innen, te - - te (azért csak nem merte kimondani, hogy putris), mert becsőditem a szomszédokat, s azok - hamar elbánnak véled.

A legény nyugodtan, szó nélkül oda állította fegyverét: a nagy botot a kemence mellé, s úgy közeledett Angyaloshoz.

- Hallgasson meg, bátyám uram. Se feleselni, se verekedni nem jöttem. Eljöttem azért, a miért ma már Bertháné hiába járt itt: a lánya kezéért.

Angyalos látva, hogy a legény nem verekedni jött, hát neki állt feljebb. Nagyot ütött szokása szerint az asztalra, úgy hogy azon a cserepek meg villák, kések tánczra perdültek. Nem veszekedni jöttél, akkor se verekszel (most odapillantott a sarokban álló nagy botra), ha majd kilóditlak innen?

- Akkor se, mert kegyelmed öreg ember és Franczi apja, tisztelem az ősz hajszáját.

- Akkor se?

- Akkor se. - Ismételte a legény.

Most, hogy Angyalos már bizonyos volt róla, iszonyu zajt kezdett csapni. Lehozta a magas égből az Ur trónja mellől mind a szenteket s azokat mind a lánya nyomoruságával, kikapóságával hozta kapcsolatba.

Mondta volna tovább, de a legény egyszerre halott halványan és erős kézzel megkapta az egyik karját. - Elhallgasson, ha engem gyaláz, hát nem bánom, eltűröm, de a tiszta lelkű, tiszta szívű lányának még a hajaszála se görbüljön meg, mert nagyon megbánja.

- No hát, ha így beszélsz - mondta most Angyalos - az már más. Hát - kérte szintelen hangon - miért jöttél?

- Azért - s a legény épp olyan hangosan, erős szóval beszélt, mint előbb - hogy a lánya kezét megkérjem. Nekünk nincs szükségünk a papok áldására. A nélkül is a szívem választotta lesz, a nélkül is engem fog szeretni, mit adhatna már ehhez az ember keze, de a kegyelmed egyszeri unokáiért. Azokért hajtottam meg fejemet. Azokért jöttem idáig.

- Hát csak azokért. Nem mintha mi utánunk vágyna a Franczi lányunk. Köllünk is mi néki? A szülő csak addig jó, míg szoptatja, eteti a nyomorult, ügyefogyott magzatait. Ha az aztán egyszer megnő, hát akkor csak arra jó, hogy amit szerzett, azt az orosházi piacon elpredálja - -

- Nem kell, nem kell a pénze. Tagadjon ki minket, nem bánom. Az a pénz, az nem adhatta meg kigyelmeteknek azt, amit nekünk juttatott, a tiszta, igaz boldogságot. Már pedig mire lehet egyébre jó a földön. Tartsa meg. Csak beleegyezését adja, hogy elvehessem. Hogy tiszta szívvél, becsületesen állhassunk oda az orosházi tiszteletes elé - - -

- Nem adjuk - szólalt meg most Angyalosné. - Ha szívetek érzése tiszta lenne, akkor papra se lenne szükségtek, anélkül is meg lenne a szívetek frigye áldva. Pap nem moshatja le rólatok a lelketek szennyét. - - -

- Mi hát a vétküink? Az, hogy szeretjük egymást, s hogy kigyelmetek ellenzik a szívünk érzését?

- Az a vétketek, hogy nem istenes módon közlekedtek.

- Ez az utolsó szavuk?

- Amit mondok, annak egyöntetű az értelme. Az lesz holnap és évek multán is.

- Hát akkor az isten megáldja kigyelmeteket.

- Az ur isten titeket se felejt majd el. - S az öreg ember hangosan felkaczagott. - Ellátogat majd még tihozzátok is.

- Az isten nem fog tudni róluk, mert ők nem tudnak az istenről. - Mondta az öreg asszony.

János lassan lépett. Félt haza menni. Sajnálta Franczit, ki pedig nem várt semmit, mert úgy érezte, ebben a házban mindene megvan.

Hogy belépett az ajtón, Franczi kilátta szeméből a választ. Mosolygó, derült arczczal szembenézett gazdájával.

- Mi bánt, megbántad tán, hogy ide hoztál?

- Mi lesz majd velünk? - kérte János aggódalmas arczczal.

- Ne félj a boldogságtól. - Rebegte Franczi s oda simult Jánoshoz.

XIII.

Pedig másnap már elkezdődött Franczi boldogságának golgothája. János és Lidi hajnalban kimentek a pusztára, Franczi csak tizkor az ebéddel készült kimenni utánuk. Előbb az öreget vezette ki a kis padra. Odakinn Bornéval találkozott, ki most bátran szólott, hogy János nem volt a házban.

- Szégyeld magad, te világ csufja. Hát nem sül ki a szemed, becsületes ember leánya vagy s aztán ide jössz koloncznak ennek a legénynek a nyakára.

- Ugyan néném - mondta a leány csendesén - ne bántsa az kigyelmedet. Én fizetek meg érte a másvilágon, nem kigyelmed.

- Hiszen jó is volna, hogy még engem vonjon valaki felelősségre az öcsém eszeveszett cselekedetéért. Én mosom a kezeimet.

- Ha tiszták, fölösleges munka.

- Ejnye, be nyeltes vagy, még tán bizony neked áll feljebb.

- Én csak úgy felelek, mint ahogy nékem mondják.

- Persze, hisz Angyalos Franczi mindig megfelelt mindenkinek, legyen az legény vagy leány, nem kimélte még az ősz hajszaát se. Fránya volt a leányasszony mindig, fránya az.

- De jó az nénémnek, hogy úgy van, legalább elmondhatja másnak.

- Elhallgass, mert, mert - - -

- Én is elhallgatok, mert más a dolgom, megyek át a Süle Klára portájára vizért.

- Ahoz més? a már jó. Oh, te szegény komám - most leült a nyomorék mellé - hogy ilyen pocstába keveredtél öreg napjaidra, óh te szegény ártatlan lélek. S most Borné az öreg Bellának mondta el, hogy mit tart Angyalos Francziról, az meg nagy, kifejezéstelen szemeivel csak nézett maga elé s néha bólintott csak helyeslőleg egyet a fejével.

Franczi meg átment a hívó Süle Klarához vizért, mert az ő kutjok vize olyan salétromos volt, hogy alig lehetett főzésre használni. A hogy belépett ajtaján, az iszonykodva hátrált.

- Menj innen, bűnös lélek, ne tudjak rólad, távozz házam tájékáról, ne szennyezd be tiszta falát, ne fogd meg szennyes kézzel kilincset. - -

Franczi kissé hátrált, de azért csak megszólalt: - Nem akar rólam tudni.

- Ki vagy? nem ismerlek.

- Angyalos Francziról csak tud tán?

- Angyalos Franczi tiszta házban nőtt fel. A te lelkedre meg rátette Luczifer a görbe kezét.

- Hát nem könnyörül rajtam?

Süle Klára elfordult tőle s ment befelé a házba.

Angyalos Franczi arcát elfutotta a vér. Oda rohant Süle Klarához, megkapta egyik kezét. - Hát nem fél, hogy megveri az ur isten azért, hogy közel dobott meg.

Süle Klára csak ment magasan emelt fejjel befelé, majd becsukta ajtaját s rá tolta a závárt.

Franczi egy perczig szinte megzavarodva tekintett körül, aztán csendesen kiment a házból. Nem mert tovább menni.

Borné kárörvendő arcczal látta belépni a Belláék udvarába.

- Hát nem kaptál vizet?

- Nem, néném, Süle Klárától könnyen elveszhet a jó isten cselédje.

- Hja, hívó asszony nem állhat össze a te fajtádbeli lánynyal.

- Milyen fajtájú vagyok? néném, mondja ki. - S Franczi úgy érezte, feszülnek az izmok karjain s szétpattan a szive.

- Hát olyan - - de mit is fecsérlem én itt az időt veled. - Mondta Borné kissé megszeppenve.

- Megyek dolgomra. Szerencsés időzést. - S a vén asszony elhaladt.

Franczi az üres korsóval bement a konyhába, minden elkészítve a főzéshez, csak vize nincs hozzá. Csak nézte, nézte az üres edényeket, majd egyszerre hangos zokogással oda roskadt a tűzhely oldalához. Nem főzhet első napon az urának ebédet.

De jó volt az isten ma reggel, jó az most is.

Amint ott reménytelen arcczal nézte hol az üres korsót, hol a tátongó tálat, valaki betolta a konyha ajtaját. Franyó Miska volt, a homokháti süketnéma legény.

- Mi a haj? - kérte egy színes mozdulattal.

- Semmi, csak - mutatott a korsóra - az az edény üres.

A legény felemelte az egyik ujját, s megfenyegette vele azokat a távoliakat, kik nem adtak vizet.

- De miért? - s egy kérdő mozdulatot tett a keze fejével.

- Mert Jánost szeretem, - mutatta a leány szívére tett kézzel.

S a legény most hangosan elkezdett nevetni. Tudta a szokásokat, egy hosszú inget mutatott, meg fején magas bóbitát. Mellére keresztet rajzolt a hüvelykujjával. Ez kell nékik - pap - magyarázta. Ha összefűzte a szeretők kezét, akkor minden szabad. S a szabadságot úgy magyarázta meg, hogy egyik lábát magasra s karjával elkezdte a levegőt ölelgetni. Önkéntelenül felemelte hüvelykujját tán szokásból is.

- Jobb így egyedül - magyarázta a mozdulat.

- Akinek, - felelte rá Franczi mosolya, melyen keresztül világltott a köny.

- Jól tetted - áldotta meg Franczit a néma egy széles mozdulattal - nekem így jó, s megmutatta ismét izmos hüvelykujját - néked - s most két ujját tartva a levegőben - »ugy«. Egy gyors mozdulat most azt rajzolta ki, hogy mindenkinek ahogy lehet, ezzel felkapta az üres korsót s a nélkül, hogy oda nézett volna Franczira, már átmászott vele a kerítésen, tudta, hogy néki ez is szabad. Ismerte az egész falu s tudta, hogy gyakrabban érkezik meg a diófák tetejéről vagy a felhőkől, mint a gyalogcsapáson, vagy a kis kapun. Furcsa járatai voltak. Most is átlábolt a hívó Horváth János udvarába. Nem volt más otthon, csak a Gányó Julcsa. (Még most is úgy nevezték, pedig már egy esztendeje, hogy a János hitestársa.)

A menyecske, ki sötét ruhában éppen az udvart septe, bámulva látta a némát átgázolni az alacsony falon.

- Hát te mit csinálsz itt? - kérte csodálkozó arczczal, elfelejtve, hogy amaz nem érti a szavát.

- Vizért jöttem, - mutatta - mert azok a gonoszok, s magasra emelte öklét, nem adtak neki.

- Kinek? - kérte Julcsa kerek taglejtéssel.

- Annak, ki - mutatta - a szomszéd szívének lakója.

Julcsa megértette. Oda ment a kuthoz, felhuzott egy vödör vizet s maga öntötte tele a korsót.

- Most jere - intett neki Julcsa - de nem úgy a falon által, de a hogy a becsületes emberek járnak, a kapun.

Hogy belépett Franczihoz a házba, az egész testében megingott, hát ez a szent, ez néki adott igazat. Néki!

- Ne sirj - mondta Gányó Julcsa. - Itt a viz, az én kutamból mindig huzatsz egy vödörrel. Tiszta, jó vize van.

Franczi könyes szemmel nézett fel reá, de az örömtől úgy megcsuklott a hangja, hogy nem tudta megköszönni neki.

- Fájt, hogy lepiszkoltak? Azért sirsz, ugy-e? - kérde Julcsa szeliden.

- Az fájt, hogy lepiszkoltak - s Franczi szemében diadalmas fény csillámlott át - de az boldogított, hogy azért szenvedtem el, a kit szeretek.

- Így hát, ugy-e lányom, nincs szenvedés?

- Nincs - nincs, csak boldogság vagyon.

- Így mondjuk mi is, mert minden szenvedés boldogságot fakaszt, ha igaz érzés táplálta. De most megyek át.

- Elhagy, elhagy? Tán nem is tudja, hogy jöttem ide?

- A legjobb úton, tudom, mert a szived vezetett ide. Ne félj, az én Jánosom igazat adott néked.

És most Franczi zokogva oda borult a Julcsa vállára, de most már örömkönyt sirt a tiszta kék szeme.

A siketnéma nem nézhette tovább, gyors mozdulattal átvette magát a kerítésen s eltűnt a szőlők között.

XIV.

Jövő vasárnap, épp hogy elvégezték a tisztálkodást, Lidi nyitott be a házba. Ez még nem volt a vályunál, poros volt, piszkos, ruhája rongyos.

- Ez oszt' a valami, ez a valami! - fuldokolta, alig tudta kinyögni a szót, annyira futott.

- No mi történt, Lidi, mondd ki, - kérte János komoly arczczal.

- Angyalosné nénémasszony halad a szőlő közt. Ünneplő fekete ruha rajta, baloldalán Bertháné keresztanyám, a kinek b a l k e z é b e n v a n a k e s z k e n ő!

- Tán elment az eszed.

- Ugy igaz, amint itt állok. Nem is jöttem a kocsin. Keresztül másztam a hívó Horváthék kerítésén, hogy hamarább elhozhassam a hirt.

Franczi kétkedő arczczal nézett reá. - Ide jönnek bizonynyal, tán anyám meggondolta a dolgot.

- És te ezt csak így mondod, hát nem szalad át a hideg a hátadon. - Mondta János szenvedélyes hangon.

- Oh te öreg gazdám, még mind azt hiszed, törődök én ezzel. A mikor te ebbe a házba behoztál, akkor már úgy se történhetett velem semmi rossz, mert abban a perczben minden átváltozott jóvá. Nincs szenvedés, csak boldogság vagyon. Így mondta ezt nekem Horváth Julcsa is a hét elején. Annak pedig tudnia kell.

- Az tudja is. De tán annak a keze is játszott belé.

- Amit anyám teszen, arról a hívők mind tudnak. Ha ide jött, akkor az azok tudtával és akaratából történt.

- Az isten áldja meg mindkét kezével azt akinek ez a műve volt.

- Az isten áldja meg hát Horváthékat.

- Ámen, - mondta Lidi, aztán hamar felmászott a ház mellé támasztott létrára, s onnan nézett ki az utcára. Mindjárt itt lesznek, lassan jönnek; az egész falu kiment bámulni őket. Tudják már, hogy miért jönnek. Lesz most majd szóbeszéd. Borné meg Süle Klára már összedugták a fejüket, megbeszélni a dolgot. De jönnek, elbujok, hogy ne lássák, milyen czafatos vagyok a szent vasárnap délelőttjén. És Lidi eltűnt a szőlők sűrű sorai közt.

Ez alatt a két öreg asszony a ház kapuja elé ért. Most az öreg Bellával beszélnek, ki künn ül a padon.

- Ejnye, de jó színben van komám uram. Olyan az ábrázatja, mint a tavaszi verőfény. - Mondta Bertháné és az öreg vállára tette kezét.

- Szerencsés jó reggelt, nászom!

A két öreg asszony nem várva aztán, hogy a vén ember dűnnyögjön valamit, mint ahogy rendszeren szokta, - belépett a kis ajtón, Franczi az ajtóban várta őket.

Nyugodtan szólt, mintha semmi sem történt volna: - Kerüljenek belül édes anyám s néném-asszony. Tudom, elfáradtak idáig.

A két öreg asszony nagy komolysággal bement a házba. Oda benn meg János gazda mondta a »fogadj istent«.

Bertháné leült a kis padra. Franczi oda állt János mellé az ablakhoz.

Angyalosné a szoba közepén maradt. Sötét, hívő asszonyhoz méltó ünneplő volt rajta. Sáppadt fejét nagy fekete kendő környékezte.

- Eljöttem, - mondta halk, tiszta hangon - hogy bocsánatot kérjek tőled, leányom. A gyülekezet megmérlegelte cselekményed súlyát és néked adtak igazat, mert szived szavára hallgattál s eldobtad magadtól a vagyont, tisztességet, még az emberek hiábavaló becsülését is, és eljöttél azzal, kit annyi közül gazdádnak választottál. Te helyesen cselekedtél, én tévedtem, mikor igaztalanul vádoltalak.

Franczi szavába vágott.

- Hagyja el, édes anyám. Ne vádolja magát. Nehezemre esik szavát hallanom, nem bírom el a súlyát. Bocsásson meg nékem, anyám, hogy szivemben ez az ember volt erősebb, nem maga.

Angyalosné oda se hallgatott.

- Még nem végeztem be, amit rám róttak. Bocsáss meg - arra kérlek s aztán gyere haza, hogy aztán ez az ember annak rendje-módja szerint vihessen haza - ide a hazájába.

- Édes, édes anyám, hogy én bocsássak meg. Hogy ne bocsátanék s az ég áldását kérem kelmedre, én szegény, szegény szülém, kinek oly kevés boldog órája volt az életben.

- Erről ne szólj. Boldog vagyok, mert üdvözülni fogok. Ez az egyetlen boldogság.

- De az enyémben is van része. Az isten áldja meg érte, én édes anyám. - Mondta remegő hangon János, s oda ment az öreg asszonyhoz, ki hidegen adott néki kezét. Nem a szive érzelmei hozták ide, csak üdvözülni akart.

- Édes apádat - folytatta Angyalosné épp oly halk, szintelen hangon - csak én engeszteltem meg. Ha nem követel János mőringba semmit, beleegyezik a házasságba.

- Nem kell, nem, a pénz - felelte János hevesen.

- Otthon vár titeket - folytatta Angyalosné. - Ezt, ezt a jegykendőt add Jánosnak, ezt a sötét selyem kendőt pedig - amit én adok néked nászajándékkul, kösd a derekadra s most menjünk haza felé.

Bertháné oda ment elébb Jánoshoz, s nagy, csattanó csókot nyomott a képére, majd Franczihoz lépett hasonló szándékkal. - No gyerekek, nem megmondtam, hogy mégis csak ez a szerszám - s itt a szívére mutatott - a legerősebb ebben a világban. Ennek mindig igaza vagy.

Hogy Franczi felkötötte a selyem jegykendőt, kimentek a házból. A kocsituton haladtak, középtűt a fiatalok, János és Franczi kézfogva ünneplőben, két oldalt a két vén asszony. Az egész falu kinn ült az utcán. Amott Borné és Süle Klára integettek mosolygó arczczal (a falu szája így megadta magát), emitt a hívő Horváth János ült kinn háza előtt hitese társával, a

hajdani Gányó Julcsával. Ezekre hálás arczczal néztek a fiatalok, tudták, hogy ezeknek köszönhetik, hogy így a lány anyja oldalán végig mehetnek a falun.

Francki és Julcsa szeme összevágott. Mindkettőnek kifejezésében nyugalom, boldogság.

A déli nap aranyporral hintett be mindent.

A házak fehér faltjai, s az azok előtt ülők fehér inge gatyája, kábitóan világlott ki az aranyos, tündöklő mindenségből. Nehéz, sulyos nyugalom a földön. Nem hallatszik semmi, csak ennek a négy ünneplőnek lassu, elhaló lépte, amely alig hagy nyomot az utca forró homokjában. Amott a szőlők felett ezüst hálót von a repülő por. A gyopáros felé rezdül a levegő, délibáb emelkedik a magasba. A szőlő sorai között pirosuló riczinusok pár délig nyitó, álmosan összehúzódó virága, s nagy sárga napraforgók kéjesen emelkednek, emelkednek a forró légben, szerelmesük: a nap felé.

A lány forró keze megrezdült a legényében. De nem néznek egymásra - - hisz lelkük az egymás képét csak úgy visszaveri, mint ez a viruló fakadó mindenség, a forró déli nap tüzes sugarait. - -

A leány úgy érezte, hogy boldogsága elárasztotta a mindenséget.

TAVASZI ÜNNEP.

Május elején volt puszta-szent-tornyai iskolánkban a vizsga. Majd az egész délelőttöt ott töltöttem, gyönyörködve a kicsinyek tudományában.

Egyszerre csak egyet gondoltam. Hát ha megünnepelném a tavaszt...

- Kérem a két eminenszt, egy fiut, meg egy leányt, tanító ur kihivatni.

Elöttem a legjobb tanuló. Az egyik Jankó Mihály, a puszta-szent-tornyai bíró fia, megszegzett nyakkal áll előttem. Csupa méltóság, visszatartás, büszkeség, mint a hogy ez a világ első emberének fiához illik.

A másik Györgyi Mari, a majorosi gányó¹ lány. Tarka ruha a testén, hetyke pántlikák a hajában, a derekán.

- Ezek az eminensek. A lány ugyan nem tanul semmit (szorgalmát nem dicsérhetem), de amit egyszer hall, már tudja is, olyan szemes gányó fajta, akár csak a cigány. - Mondta a tanító halkan.

A kis lány meg büszkén, kihívólag nézett a szemem közé.

- A fiu - fordult oda a jelenlevő bíróhoz a tanító - ez már a szó szerint a legszorgalmasabb tanulóm.

- No gyermekeim, ma délután négykor eljöttök hozzám. Kaptok nálam egy csésze teát meg egy-két kis emléktárgyat, aztán meg bejárjuk együtt a kertet is.

A kis lány szeme felvillant: Eljövök, - mondá bátran.

A fiu oda nézett atyjára, az felelt helyette.

- Majd elküldöm a fiamat egy béressel, ha nem leszen alkalmatlanságára.

- Hogy lenne!

Négykor szépen felterítetttem a kert felé néző terraszon a két gyermeknek meg magamnak. Vártam őket.

Előbb a lány érkezett meg. Még bidres-bodrosabb ruha volt a testén mint a vizsgán. Csupa tarka-barka élénk szín, mint a hogy ez egy telivér gányó lányhoz illik. Aranygyöngy a fején (kendőjét tüstént levetette, ellentétben a »gazda« lányokkal, kik tán még abban is hálnak), letelepedve a kis székre csacsogni kezdett:

- Igen. Ez a pántlika az Annus Terkáé. Egy bálon kapta Orosházán. A legjobb tánczoslány volt, azért. No azért a Rétes Mari is megállhatós. Mind a kettő a mi majorunkban született. - Mondta büszkén - az egyik, a Mari, kis pirosítót is akart adni, hogy jöttem, de mondok, megismer a nagyságos ur így is... aztán meg nem áll az orcámhoz. De az aranygyöngyét elfogadtam kölcsön. Büszkék voltak a gányók nagyon, hogy meghitt. A gazdák soha se hívnak el minket... Hát a Miska még nincs itt? - kezdte kissé aggodalmas arccal. - Bizonyosan mosakodik még egy órát, mielőtt eljönne, ezek a gazdák, - mondta kissé irigyes hangon - olyan rátartók. E percben robogott fel a szekér az udvarba, két hatalmas mezőhegyesi nonius előtte. A kocsis mellett sötétfekete posztó mondurban, rengeteg karimájú kalapban (ez a jóllét jele!) »Mihály gazda«.

- Miska, elkéstél.

¹ Dohánykertész.

- A béres soká fogott, mondta a fiu kényesen lóbázva meg a mondurját. Aztán kezet adott nékem, végig simította a kalapja szélét, majd odaült szembe a Györgyi Marival egy kis székre.

A lány ezalatt már spekulálni, nézegetni kezdett el a terraszon. - Ni, ni, hisz ez egy emberfej, mondta, a mumia-fejre mutatra, amely a terraszon ékeskedik. - Erről a Mari meg Terka (a kislány tekintélyei) sokat beszéltek. Ez király volt, Miska...

Jankó Mihály félre szegezve fejét, alig hogy oda nézett. Benne volt a szeme járásában, hogy »hiszi aki hiszi«.

Uzsonna előtt még körüljártam velök a kertet. Amott egy Toldi-szobor, az előtt a leány tűzbe jött:

- Az a, szakasztott a Német István bátyánk. Az a Storobli nagyságos ur Pestről csinálta, kukoricacsutkából. Mondta nékem a Mari, sógoromat is hívták, mondta büszkén, hogy majd ő utána formázzák le - de néki nem kellett. Pedig van olyan, mint a milyen a Német István volt.

- Van az, - hagyta helyben Miska. - A lány csak csacsogott. - Nini rezedák. Adjon belőle. Neked is adok egyet, Miska.

A fiu veres lett s a lány mögé bujt.

- No ne bujj hát el, a nagyságos urnak csak elmondjuk, - mondta bátran. De a »gazdából« egyszerre fiucska lett s görcsösen huzta a lány szoknyáját.

- Kimondom én, ki én - ez a tisztességes legény (tizenkét éves az istenadta!) - megkért. Nem néz le azért, hogy gányó lány vagyok, s apám benn ül naphosszant a dohányleben. Gazda asszony leszek. Szeret s én szeretem. Féltucat selyemkendőt adtam már néki, a vizsgadijakat erre költöm. Apád lenéz... ugy-e Mihály, de azért hogy néki hat ökre van, van nékem két karom, tudok főzni, még mosni is, ha gányó vagyok is...

A lány csak beszélt.

Oda néztem a fiura. Előbb karmazsinpiros lett a képe. Aztán elfordult, majd sirva fakadt. - Nem igaz, nem kellesz nékem, haza megyek apámhoz... bőgte a gyerek.

- No most tagadd el. Nézz le, úgy, hagyj el, mint a Jóska bátyám a Rétes Marit. A Jankó nemzetségnek nem kell a szegény Györgyi Mari, menjen az csak szolgálónak a városba, világ csufjára... én jó istenem, miért is nem maradtam inkább otthon. És most mind a ketten elkezdtek keservesen sirni.

Mit tehettem. Mentek volna haza, de ezt nem engedtem. Hosszu nógatásra csak feljöttek velem uzsonnázni. A tea láttára előbb a lány szeme villant fel a könyök alatt.

- És... ez... jó? - kérte kíváncsian. - S ez... mi? - kérte a cukorcsiptetőt felmarkolászva. Aztán hamar a nyakán csüggő pántlikára akasztotta. - Milyen szép, akár csak egy kereszt... ugy-e Mihály? Az nem nézett rá, csak duzzogott tovább. Aztán, a lány is észrevéve magát, ujjai hegyébe véve a csiptetőt, finom mozdulattal visszatette a cukortartóba.

- No Mihály, - békéltetni akarván őket, - ugy-e nem haragszol, hisz csak nékem mondta el a Mari. Nékem meg a szent-tornyai legények majd mindent elmondanak.

A »legény« szó tetszett Mihály gazdának. Kihuzta tizenkét éves derekát s oda fordulva hozzám. - Én nem haragszom, - mondta komolyan - csak az apám.

- No azt majd megbékélem én.

- Meg, meg-e? nevetett-sírt a kis lány egyszerre. - Milyen jó lesz, látod Miska, milyen jó volt, hogy szóltál a nagyságos urnak, látod, szól neki. Kérem mondja el, hogy mi gányók azért hétköznapiak vagyunk, dolgozunk, azért hogy vasárnap nem vetjük meg a muzsikát, táncot, - szeretünk táncolni, no meg tudunk is. - Tette hozzá büszkén a lány.

Én mindent megígértem. És egyszerre csak azon vettem észre magamat, hogy a tizenkét éves Jankó Mihálynak s a tizenhárom éves Györgyi Marinak megígértem, hogy közbenjárójak lesznek.

- Maga lesz a kiadó násznagyom. - Ujjongott a gányó lány.

Igen, édes fiaim, lányaim, azért hogy én velem egy ilyen história megtörtént, ha valamelyiküknek szívügye volna, ne forduljon azért hozzám, én nem leszek ám többször közbenjáró.

Ti csak tanuljatok, műveljétek magatokat. - Látjátok, ez az eset is csak úgy érthető, hogy tavasszal, virágnyílás idején volt, hogy vizsga után történt, s a két eminens meg kellett jutalmaznom.

A FALU AJÁNDOKA.

Tavaly télen, hogy Palermóban szegény Benedek szolgám meghalt, az én jó falusi népem levelet íratott a falu szeniorja által nekem, arra kérve, hogy ezután vegyek közülük valakit mellém, »ki távoli és veszélyes utjaimban mindig és mindenütt elkísérhessen.«

A levél nagyon meghatott. Elfogadtam ajánlatukat s hat hónap elteltével, hogy haza tértem, felfogadtam azt, kit erre a »misszióra« kiszemeltek. Iványi István volt a legény neve, zömök, izmos, sápadt fiú, összenőtt, sűrű szemöldökökkel, hatalmas bajusszal, mely beárnyékolta négyszegletes, markirt állát, elfödte piciny, ritka, hegyes fogait. Kékesszürke szemeivel, hogy helybe állott, sötéten, elszántan nézett a szemeim közé, mint aki nagy veszedelemmel néz szembe, de ki egyuttal tudja, hogy ezt legyőzni hivatása.

Ünnepélyes lassúsággal, kímérten mozgott. Tudja isten, de sehogy sem tudtam első látásra kiokosodni belőle. Rokonszenves-e vagy nem? Azért néz-e oly sötéten, dacosan rám, mert csupa ellenségtől, veszedelemtől lát környékezve, s attól akar megvédeni, akár az élete árán is; vagy tán nem a saját akaratából lépett a szolgálatomba s ellenem is daczot érez?

Nem tudtam.

Délben fogadtam fel és már délután oda jött ki hozzám az iskolába, hol néhány napot töltöttem a tanítónk családjánál, addig, míg a falusi lakomat rendbe hozták.

Sötét finom zsinórozott, kártoly ruha fedte kissé négyszegletes testét, a mely még ünnepélyesebbé, még komorabbá tette megjelenését.

- Aztán - kérdeztem este, midőn a pusztán keresztül átkisért kertembe - van-e hibád, István? jó ezt tudni előre, ezzel mindig be kell ám számolni. Ezt kérdelem legelőbb attól, ki szolgálatomba lép. Szeretem ismerni a gyenge oldalait annak, akit felfogadtam.

- Nincs - felelte nyugodtan, mint aki a legtermészetesebb dolgot mondja.

- Nincs-e? hogy mondhatasz ilyet!

- Nékem nincs - s katonásan összeütve bokáját, glédába vágta magát.

- Jól van, lehet, hogy nem tudod. Hisz minden embernek van hibája, de még nem is egy, hanem több. De nem tudsz róla, ez az egész. Csak egyet még, mielőtt a szolgálatomba végleg felfogadnálak, hogy mindig és minden körülmények között bizalommal kell irántam viseltetned. Egy hiba van, amit soha sem bocsájtok meg senkinek: a hazugság. Tehát bizalom s igaz szó, amit követelek.

- Mindig igazat szoktam szólni - mondta István s lassan, méltóságteljesen lépdelt egy lépésnyire mögöttem.

Este nagy, de nehézkes gyengédséggel rendezgetett nékem, a sulyos testű fiú, halkán, lábujj-hegyen lépdelt a szobában, vigyázva bontotta ki utazó-táskámat, irományaimat meg úgy rakosgatta el, mintha mindent selyem papirosra irtam volna.

Aztán, mikor lefeküdtem, kiment a benyilóba, nagy juhász-bundáját alá terítette az ajtó elé s végig feküdt az egyetlen bejárón. Erre csak az ő testén keresztül lehetett ki- s bejutni.

Érzett rajta, hogy reám, és - sajnos - gyenge egészségemre vigyázni, ez a küldetése.

El is járt benne becsülettel.

Tán kiérezte, hogy majd ott, messze a szülőföldről, az ő személyében fog nékem az én egész, szeretett, rég elhagyott népem központosulni.

A harmadik héten még egy világért sem szólított volna meg, csak akkor beszélt hozzám, ha kértem. Ha meg valami jószágáról, vagy az én birtokomban levő egyik-másik dologról volt szó - arról mindig többesben beszélt. Így lett az ő csizmájából »a mi csizmánk«, az én majoromból »a mi majorunk.« Még a saját házáról is (pedig arra volt a legbüszkébb, hogy házi ur Szabad-Szt.-Tornyán) mindig többesben beszélt.

Mert bizony az én Istvánom házi ur is! Szép, szellős kis háza van egy félholdas telek szélén, a melyen elfér egy kert is, meg néhány cseresznye-, mandula- és diófa.

A házban mennyezetes ágy, a melynek könnyű fátyol függönyeit az édes anyja szötte, sőt az édes anyja festette oda a mester-gerendára is azokat a szép tulipánokat, az asztalra is ő hoz majd minden nap illatos bazsilikomot, ibolyát.

Édes anyja ápolta őt is, házat is. De a ház csak az István keresménye, még a katona-évek előtt szerezte a két keze munkájával.

Szegény édes szülője aggodalmas szívvvel látta őt az uj, fényes álláson, amely oly rémséges veszedelmekkel teljes: messzi utak, gőzösön, kocsin, meg még a jó Isten a megmondhatója, milyen más, ő általa még hirtől sem ismert alkalmatosságokon. Hiszen van-e nagyobb átok az utazásnál? Hiába jött vissza a kis házba az István uj huszár-mondurjában, a melyre harmincz-hét méter sárga zsinór volt varrva s a melynek dolmányán hatvankét fényes pityke csillogott.

Az öreg asszony alig látta fiát a könnyeitől. Csak abban a levetett másik, fekete, fényes posztóruhában tudott gyönyörködni benne, a melyben első nap szolgált engem. Azt aztán el is kérte fiától, el is pakolta kék tulipántos ládájának legmélyére.

Hogy legyen még rajta kívül, »aki« várja a fiát haza.

*

Az István nagyon bevált. Soha egy rossz szó köztünk nem váltatott. Vendégeim szerették, az egyik (egy hírneves szobrászunk) lemintázta amint danol, egy másik eltanulta nótáit.

Hogy fenn jártam a nyár folyamán a mi nagy koszorunknál a Svábhegyen, az is, meg családja is elhallgatta óraszámra, amint a maga egyszerűségében el-eldalolja az uj kopogi nótákat.

Ugy állt ilyenkor ez a nagy erejű fiu ott a falnál, mint egy szemérmes hajadon, így dalolta el, ilyen módon a maga nótáit is. Pedig nem egy közölök olyan volt (a maga öntudatlan naiv szókimondásában), hogy bizony még egyik-másikunk vértelen arcába is pir szökött a szavaira, amelyeket ő oly változhatatlan nyugodalommal dalolt el.

Szerettük elhallgatni úgy a magyar nótát, mint ahogy az érezve lett, hamis pathosz, érzélgősség, cikornya nélkül, úgy, mint ahogy a pesti ember ma már alig hallja.

Egy este szerették volna látni a táncát, vajjon az is olyan-e mint dala. A fiatal majorosné lett a táncosnője. A budafoki menyecske pestiesen táncolt, a jobb kezét folyton a vállára akarta tenni, a mi nálunk, Kopogón nem szokás. István eleinte csak türte, türte (nem tudom, mire vehette a keze járását), járta mellette mereven, tisztességtudással, majd megsokalva a dolgot, egyet mordult: - Ugyan vegye le már a kezét - mondta és egy heves kézmozdulattal kibontakozott a majorosné ölelő karjai közül s úgy folytatta tovább a táncot.

- Szent Antal is ilyen erős ember lehetett, - jegyezte meg egy festő-barátunk nevetve. Tán igaza volt.

*

Ha azt mondtam volna neki: »István, ugorj ki az ablakon, ez jót fog tenni az egészségemnek« - bizonynyal megteszi. De azért soha annyira nem jutottam vele, hogy közvetlenül szívből-szívből beszéljen velem.

Ha megszólítottam, vagy glédába állt, vagy elkezdett piszkálni valamit az ujjával és félre tekintett. Sehogy sem tudtam tisztába jönni vele. Egyetlen bizalmasabb pillanata este volt, ha irtam; ilyenkor belopózkodott a szobámba s magas székemre téve egyik nehéz kezét, elnézte, hogy írom teli egymás után a lapokat. Csak nézte, nézte, a nélkül, hogy értett volna belőle valamit. Hisz alig tudott írni, írást s kivált az én írásomat olvasni meg éppen nem. Egy este kijelentettem neki, hogy pár hét múltán téli utunkra indulunk. Megkértem, mit szól hozzá.

- Nem maradnál-e inkább otthon?

- Nekem mindegy - volt az egykedvű s kérdéseimre már megszokott felelet.

Másnap reggel adtam ki havi bérét, akkor megkért, hogy ereszszen Orosházára az egyik nénjéhez, ki ott van férjénél.

Eleresztettem.

Én magam meg természetesen Szabad-Szt.-Tornyára mentem, hol az egyik gazdánál voltam ebédre hiva. Délután, hogy elhaladtam a csárda mellett, betértem. Nagy dalolással voltak a legények, szerettem volna új nótát tanulni...

Belépve az ajtón, kit látok a csárda közepén, az én Istvánomat, tántorogva, magasra emelve egy butelliát, a melyet, mielőtt még megláthatott volna engem, a földhöz vágott.

Igy tántorgott előre, - egyszerre megismert... a kezében volt egy pohár, még azt épp ajkaihoz akarta emelni, de hogy meglátott, egy nagy ivvel lehajította az ablakba. Az nagy csörömpöléssel összetört.

E pillanatban vettem észre, hogy nincs rajta a fényes huszár-ruha, a régi sötét paraszt-mondur volt a testén. Belenézett egy pillanatig a kerekre tágult két nagy szemével a szemeimbe, aztán tántorogva visszasietett legénytársai közé s új nótára kezdett.

Társai csak úgy, mint ő, ünnepi fekete posztóruhákban voltak.

Most mind dalol, erős hangon, hogy csak úgy rengenek belé a kis épület falai, az István hangja azonban még így is kihallatszik a vad, szilaj karból.

A kedvenc dalomat fújják, az István kezdte. Miért? Tán hogy ezzel hazugságát mossa le? De lehet-e? Hisz tudhatta, hogy ép csak ezt az egy hibát nem bocsátom meg senkinek.

Miért nem kéredzkedett el tőlem? Miért nem vallotta be, hogy ide jó, hogy legénytársaitól akar elbucsuzni, mielőtt messzi, igen messzi útjára indulna.

Bántott a hazugsága, utáltam a helyet és még sem tudtam felkelni ülőhelyemből s elhagyni ez ocsmány kis zugot.

Mintha csak vártam volna még valamit.

A fehér faltól élesen váltak el a dalos legények fekete ruhái, az elrekesztett »kármentő« mögött tarka ruhás, vigyorgó csaplárosné. A tul asztalnál az István egy öreg nagybátyja, meg egy nagy beteg unokafivére, ki csak a multkor lett özvegy. Mind iszik, mind részeg.

Az István megint feláll, meging. Magasra emeli poharát, dalol. Mintha csak más ember állna előttem. Mintha ez a fiu nem is tudna arról a másikról, ki nyugodt arczczal szemembe nézve, azt mondta: - se hibám, se vétkem.

Ennek a villogó, véres szemü legénynek tekintetében csak szilaj dacz, csak a pusztulás veszedelmes vágya.

Kérkedő léptekkel, emelt fővel, reszkető kézzel, sápadtan, szinte kihíva embert, az Istent, s még engemet is, a z u r á t, dalol, káromkodik.

Nem nézhetem tovább, kimegyek. A rokonsága ijedten felugrál, ostoba mentséget dadognának, de megakad a szó torkukon, nem bírják kinyögni. Kifelé indulok, rájuk se nézve, e pillanatban még egy csörömpölés: az István egy pohárral a csárda utolsó ablakát is beverte.

Mi lesz, hogy lesz? vártam.

Reggelre nem jött, másnap sem. Csak két nap multán került meg.

Harmadnap reggel, ahogy csengettem, bejött szobámba úgy, mintha semmi sem történt volna. Amint azonban az ajtón belépett, a szemembe nézett egy pillanatig, dacosan, de hogy nem szóltam (hogy miért nem, máig sem tudom), hallgatagon elvégezte a dolgát.

És így végzi hetek és hónapok óta.

Egyszer, jó idő elteltével, hogy már egészen felmelegedett s még merevségéből is veszített valamit, szemeinek kifejezése is egészen megtisztult, hirtelen, szinte ösztönszerűleg megkértem, mi történt volna, ha akkor reggel megfeddem.

- Akkor - mondta, oly bátran tekintve szemembe, mint eddig tán még soha sem, - vagy magamat pusztítom el, vagy mást.

Azt már azonban, hogy kit értett a - másik alatt, nem kértem meg tőle.

Azóta mindig velem van. Éjjel-nappal őrzi lépteimet. Egyszer, egy őszi este, hogy nem akartam magamra venni a felöltőt, megkorholt, hogy hiszen »ő felel az egészségünkért«. Ha legkisebb bajom van, ott virraszt az ajtóm küszöbén a tornáczon.

Egy szemmel, egy füllel mindig engemet figyel.

És tudom én is azt jól, hogy nem volt és nem is lesz hűségesebb szolgám soha az Iványi Istvánnál!

A NAZARÉNUS APOSTOL.

Néhány nappal keleti utam előtt, János, a nazarénus apostol, látogatott meg.

Megtört testén az élet harcainak nyoma, arcán a szenvedés barázdái.

Az apostol kezet adott, nyugodtan leült mellém, levette kalapját, de egy világért sem nézett volna körül.

Kis írószobámban János rajtam kívül nem akart semmit sem látni.

Szembe nézett velem. Soha sem láttam életemben tisztább, kifejezőbb szemeket az övéinél. Mintha még azokat a vétkeket is meg tudná bocsájtani, a melyeket sohasem érthet meg.

Eleinte közönyös dolgokról beszélt, de azért kutató arckifejezésével fürkészve nézett szembe velem.

Ugy éreztem, bele akar lelkembe látni, miután a bocsánatot hordja szívében.

Szinte öntudatlan szégyenérzet vett erőt rajtam.

Másról szerettem volna beszélni, s mégis csak a »lényeges« vonzott hozzá.

Pár percnyi hallgatás után karonfogva kertembe vezettem.

Itt megnyílt lelke, beszélni kezdett, tisztán, azonban minden árnyalat nélkül, szinte »test-nélküli« egyhangú hangon.

- Minékünk is, uram, a kertészkedés kedvencz foglalkozásunk. Minden erre tér vissza. Hiszen a mindenk Ura is szereti a virágokat, miután az élet ujjászületését virágfakadással jelzi.... mindenemet eladtam, hogy egy hold szőlőt vehessek - a szőlőben elfér a virág is...

- De hiszen így bort is termel, már pedig a szeszes italok élvezetétől, ha jól tudom, el vannak tiltva...

- Minden vétünkét átváltoztathatjuk erénynyé. A »tulságos« a vétek, a középut az Isten ösvé-nye. Bort termelni, s azért - mitsem tudni a Noé bünéből, ez az, ami annak, kinek termésünket köszönhetjük, tetszik.

Aztán pár pillanatnyi hallgatás után így folytatta:

- Ez a kert szép. Látom, olajfái is vannak: tudom az Írásból, hogy ez a fájdalom fája... Meg ciprusok. Ezek az elsők, a melyeket valaha láttam. Ugy-e úgy az élethez a - szomorúság fűzi?

- Ha vigasztalásra szorulok, keresek olyat, a kit megvigasztalhatok.

- De hát miért szomorú? - kérte egy percre elkomorodva. - Erre nincs joga. A szomorúság megakadályozza az élet szabad folyását. Már pedig élni teremtetünk!

- Miért vagyok szomorú? Arra feleljen János maga, miért derült?

- Azért vagyok derült, mert minden földi javam csak azt bizonyítja, hogy nincs mit veszítenem.

- Így tehát azt hiszi, hogy az Isten adományai derültté vagy szomoruvá tehetnek?

- Cselekedeteink a mi i g a z értékes javaink. Minden egyéb por és hamu...

Meggyőződéssel, de azért jóságos arczzal, gyöngéd szívvel beszélt.

- De tán - folytatta - megbántottam. Tudom, túlmerész vagyok. Tán meg is neheztelt már reám?

De a szemembe volt a felelet arra, amit mondott, így hát csak folytatta tovább, most már szinte elhaló hangon:

- Hagyja abba munkálatait. Tudom, író. Mit ér? Túl sokat foglalkozik a véges étellel - s így azt hiszem, nem gondol eleget az Örök-létre. Azt hiszi, hogy van joga teremteni? Ez az Ur Isten dolga s nem a miénk. Belát a szívünk zárredőjébe, s azért mégis szeret mindenkit - tudom, tudom azt is, hogy a mi képünket szeretettel adja vissza. Olvastam egyik könyvét, - aztán minden habozás nélkül folytatta elkezdett művét: megtérítésemet. - Nincs igaza, amit elbeszél, az méltatlan egy keresztényhez, és méltatlan önmagához. Ne távolodjék el tőlünk. Ne higgye, hogy képtelen gyenge erővel visszaadni az Isten remekművét, az embert. Ne faragjon a saját képére magának bálványokat. - Higgye el, uram, hogy nem érdemesek a maga művei az ember figyelmére. Uram - mondta már-már elhaló hangon, kezeit kezeibe véve. - Tudom, hogy szíve mélyéből velünk tart, tudom, »barátaink« közé tartozik. Az emberi lélek s nem az ember faragta tárgyak érdeklik az életben. Így hát igyekezzék nagy vétkeiből, Istennek tetsző dolgot formázni. Ha az egyszerűeket, az alázatosakat szereti - tartson velünk...

Majd kivett zsebéből egy kis ócska könyvet: a bibliát.

- Elhoztam az egyetlen várt, a melyet érdemes olvasni: az Evangéliumot. Fogadja jó szívvel, jó szívvel lett adva. Olvassa át figyelemmel, latolja meg betűit. Tudom, ha megteszi, nem fog többet tudni semmiről, ami nincs a szívünkbe írva, hinni fogja mindazt, ami mondva lőn, és nem lesz szolgája annak, ami mulandó, értéktelen, csak úgy, mint mi vagyunk. Ha megérti az írást, közénk áll, s boldogulni fog...

- És János, maga... feledett?

- Nem, és ez az érdmem. Tudom, hogy vétkeztem, tudok az élet virágos utjairól, emlékszem a tavasz nyiladozó virágairól... Térjen a mi rögzös ösvényünkre, álljon közénk. Adja meg azoknak, kik nem t u d n a k , hogy taníthassák! Megtérni, feledni... tanulni!

Még egyszer, hamar a szemembe tekintett. Majd hirtelen eltűnt.

Soha sem láttam többet...

A GAZDA-ASSZONY.

Özvegy Balla Gergelyné már harmadik napja hogy haldoklott. Eljött megtekinteni a nagy beteget Mari néni, a kopogi bába, el Rétesné, a pusztaszent-tornyai javasasszony; hiába volt minden, csak nem tudtak a bajáról semmit. A két asszony fejét csóválta s lassu léptekkel hazament.

Másnap fiai: István és János, meg az azok feleségei fel is pakolták az öreg asszonyt és bevitték nagy nehezen az orosházi doktorhoz.

Az se tudott a bajáról egyebet mondani, mint hogy nagy beteg és meg fog mihamarabb halni, azt tanácsolta a két embernek, hogy kimélgék a költséget, nincs az ur istennek olyan orvossága, a melytől meggyógyulhatna.

És özvegy Balla Gergelyné az egész uton annyira csendes volt, hogy hittek a gazdák a doktornak s elvégezték egymás közt, hogy, ha haza érnek, megcsináltatják a koporsót. Tudvalevőleg édes anyjuk a legszósztárabb vén asszony volt az egész szabad-szent-tornyai határban, s még se ejtett már három napja de egy árva szót se, így hát bizonyos, meghal, a kuruzsolóknak, sőt még a felcsernek is igaza volt.

Haza érve, a két ember legurigálta édes anyját a szekér saraglyájából. Az oda ütötte aszott derekát az egyik kerék küllőjéhez s csak nem szólt.

Már bizonyos, a Szent-Mihály lovára jut. Matracát (most már, hogy nem tud szólni, úgy is mindegy) kivitték a konyha melletti kamarába. Leterítették a nedves földre, az öreg asszonyt meg reá, kinek le volt ragadva a szeme, s petyhüdt ajkai nem mozdultak. Édes anyjuk tete-mére meg ráborítottak egy cseléd-lepedőt (nagy gazdák voltak, tartottak cselédet hármat), ők maguk meg bementek a házba, pipára gyújtottak, behívták a ház elől feleségeiket s egykedvűen beszélgetni kezdtek. Az ajtót nyitva hagyták, úgy se lát, hall már anyánk mitse.

A két menyecske ott ült a kemencze oldalán, a padkán, a két ember a két ablak közötti festett kanapén, a melyet tavaly vettek a hódmezővásárhelyi vásáron tizennyolc forintért.

- Anyánk hogy meghal, ki süt már most kenyeret? - Kérdezte István, az idősebbik, a tapasztaltabb.

A két menyecske hallgatott. Nagy gazda-lány volt mind a kettő, nem szerette a kenyérsütést.

- Anyánk már fiatalságában tudott hozzá, - szólalt meg végre János felesége, Lidi asszony, ki fiatalabb, de nyelvesebb is volt.

- Apánk, felelt rá István gazda, maga szerezte ezt a százhusz holdat, szegény sorsból vette magához anyánkat.

- Szolgáló-lány volt, mikor elvette, - tette hozzá Lidi asszony halkan.

- Hogy meghal s megosztakozunk, hatvan hold jut egyikünkre, jut ennek a kamatából szolgálóra is.

- Jut arra, a három béres eltér a padláson. - A két ember belenyugodott az okoskodásba.

- Csak - mondta János fejét vakarva - sok lesz az illeték.

- Anyánk, hogy az öreg rá iratott mindent, nem akarta a just életében kiadni kezéből. Ha vissza ránk iratta volna, nem fizetnénk semmit.

- Nem ám.

- Majd kifutja tán abból, amit a halotti társaság kifizet érte. Ketten biztosítottuk be.
- Nem lesz elég. Horváthék is a multkor hatvan forintnál többet fizettek el az ágyikánk hagyatékában.
- Nekem pedig nagy fekete kendő is kéne a gyászruhámn kívül. - Vágott szavába Lidi asszony.
- Tán nekem nem? - Tette hozzá az István felesége, Mónus Zsuzsanna, a vásárhelyi parasztkirály lánya. - Csak nem gyászoljuk kartonba, mint ahogy a gányók szokták.
- Selyembe se lehet, - vetette oda néki János.
- De jó is az nektek, jó az!
- Hát a baloldali ráta lesz a tiétek ugy-e?
- Igen, a házzal.

- Rossz vásár. Én a jobbikat szeretném ház nélkül, - mondta élesen Lidi asszony.
- Te mind a két rátát szeretnéd egyben, - vágta ki Zsuzsanna hangos nevetéssel.
- De elég lesz a szó-beszédből, nézd meg János, hogy van, - mondta István komoly arccal, kiverve pipáját.

János átment a kamarába, kihuzta a lepedő alul az öreg asszony egyik kezét, majd a másikat. Mind a kettő hideg volt. Lehuzta a lepedőt ábrázatjáról, sárga volt és élettelen.

- Te István, anyánk meghalt.
- Meg-e?
- Meg az.

Átmentek mind a kamrába. Körülfogták az öreget. Tapogatták testét, huzzák-vonták karjait.

István szólt meg legelőbb: - Meghalt.

Egy pillanatig mind elhallgatnak.

János ocsult fel legelőbb: - Én elmegyek a halottkémért.

- Az ám, de Molnár János most a nagy majorban van napszámban.
- A két mezőhegyesi hamar elhozza, - vágott vissza János sógor-asszonyának, lévén a két mezőhegyesi nonius az ő kizárólagos tulajdonuk.
- Én a virrasztókért megyek, - mondta István gazda.
- Mi meg, ugy-e ágyom, átbálgunk Molnár Jánosnéhoz s áthívjuk, majd segít a vacsorát megfőzni.

Nem birta volna a két asszony megállni, hogy a faluban el ne mondja, hogy - napamasszony megboldogult az Urban.

A ház üresen maradt.

Alig hogy elmentek, a lepedő lassan megmozdult, s alóla nehéz testtel, de csak kibujt özvegy Balla Gergelyné, ki nem boldogult meg az Urban.

Nagy bajjal feltápáskodott. Megtörölte összeragadt szempilláit kétszer a keze fejével. Nehezen mozdult, de azért csak eljutott a konyháig. Ott levett egy szilkét a falról, vizet öntött belé, megmosta arcát és kezeit. Azután elővett egy czirokseprűt s kiséperte a konyhapadlót. Majd kiment a ház elé. Ott a kukorica szélén a béresek, de azoknak dolguk van. A többi meg, tudja jól, hogy messzi jár a tanyától. Özvegy Balla Gergelyné kiült a ház előtti padkára, ott ült úgy

egy félóráig érdektelen arccal nézve a mezei utra, amely a nagy majortól Szabad-Szt.-Tornyára vezetett. Éppen behordtak, kocsi kocsit ért.

De ide nem lehetett kivenni, ki ült a kocsikon, meg tán nem is érdekelte az öreg asszonyt.

Hogy beleunt az üldögélésbe, körül ment a ház körül. Megnézte azt a birkát, amelyet a múlt szentesi vásárról hajtott haza az István bérese. Bement az istállóba. Rátalált kedvencz kotlására is, azóta, hogy lefeküdt, öt tojást tojott. Bement a fészerbe, ott van két kotlósa kis csirkéjével, ott rendben volt minden.

Visszament a konyhába, leakasztott egy cserép-tálat a falról, oda tette a tűz mellé. (A tékozló két menyecske már délben begyújtott az estebédhez!)

Levett egy nagy kést a falról s egy öreg tyuknak, amely épp óvatosan belépdelt a konyhába, levágta a nyakát.

- Jó lesz a virrasztóknak, - mormogta; hamar megkoppasztotta a tyukot, leszelte tagjait, feltette a cseréptálban a tűzre, aztán oda huzott egy kis padot a padkához s úgy leste onnan, hogy föl-e már a tyukleves. Néhány percz múlva bóbiskolni kezdett s lassan elaludt.

Ugy öt óra tájban János gazda meg a halottkém Molnár János megérkeztek. Ott találták az öreg asszonyt a kis padon alva. Mindkettőben elhült a vér.

Molnár János tüstént egy rémes esetet mondott el, mely hosszú évi halottvizsgálati praxisa alatt történt, amelyben a halott szintén megelevenedett. De amaz a história éjjel történt s a halott nem főzött tüstént tyuklevest, így hát borzasztóbb volt.

A többi is megjött mind. A két asszony csahos menyecsketársukkal, Molnár Jánosnéval (ki gazda-lány létere a kopogi halottkémhez ment feleségül, mire visz a szerelem!) meg István gazda is a virrasztókkal. Mind ott állt most a pitvarajtóban s nem tudta, mit tevő legyen.

Lidi asszony volt köztük a legbátrabb. Bement a konyhába. Előbb belenézett a tálba, megkeverte a bugyborékoló levest, aztán felébresztette az öreg asszonyt.

- Anyám, ébredjék fel kigyelmed, már azt hittük, meghótt.

Az öreg asszony felocsudott, lassan körülnézett a mindenségen, aztán oda tekintett a tálra. Forr-e már a tyukleves?

- Hát visszagyüttetek? - kérte.

- Vissza mi, - felelt neki Lidi asszony, s bele akart kötni, maga se tudta miért, - vissza kigyelmed is napam-asszony, a tulvilágról.

- Nem a, lányom. Csak innétről jövök, nincs is mit ujat mondanom.

- Van nekünk, van. - Szólt meg István s közeledett anyjához.

- Az uj néktek, hogy itt ülök. Ez nékem jó.

- Jó az nekünk is, - tette hozzá János.

- Az a, most is meglepett, kész a vacsora, - mondta Monus Zsuzsa, ki a kenyérsütés mester-ségén kívül a főzést sem igen tudta. Eszébe jutott, hogy milyen jó, hogy most már nem kell szolgálot fogadni.

- Hát kész a leves, - jelentette özvegy Balla Gergelyné, - jut a kémnek is, meg feleségének, meg a virrasztóknak is, jutna még itt tiznek is. Nékem ugy se kell.

A gazdák meg Molnár János elhelyezkedtek az asztal körül a vásárhelyi festett padon. A menyecskék fehér abroszt tettek eléjük. Molnárné a két virrasztó asszonynyal a kemence mellé telepedett, s ott várta, míg majd rájut a sor.

Özveggy Balla Gergelyné lassan lehúzta a leveses tálat, oda tette fiai meg a halottkém elé. Aztán egyszer megtörölte petyhüdt ajkait a kék kötőjével, aztán imígyen szólalt meg:

- De azért csak rátok iratom holnap a nyolcz fertályt meg a négy holdat, hogy ne kelljen azt a rongyos illetéket fizetni.

Ezzel lassan, csoszogva oda cammogott a kemence mellé, s ott a két virrasztó asszony között leült a padkára.

GÁNYÓ-BECSÜLET.

Három gányó² legény összefogódzva danolta az Annus Terka nótáját. Mindegyiknek mélyen a homlokára huzva a kalapja, mind hamiskásan mosolyog, mindet viszi a kedve.

Az első hangot a Czombos Jani viszi. A pajkos arcú fiatal legény néha egyet ránt széles vállán, meg-meging a dereka, sötét szemét hol behunyja (a nóta hevében), hol egyet jelentősen hunyorít.

Egyik vállán a Sonkolyos Sándor, másikon a Máté Lajos karja, mintha csak két legény támogatására szorulna, hogy az Annus Terka nótáját el tudja fujni:

»Annus Terka vasalja a kötőjét,
Szombat este várja a szeretőjét.
Édes anyja elfordulva neveti,
Hogy a lányát oláh baka szereti.

Orosházi patikáros gyűjjön ki,
Három pakli pirositót hozzon ki,
Három pakli pirosító nem elég,
Annus Terka mind fölkenete, még se szép.«

A legények körülfogják a három gányót s bele bámulnak a szájába. Mind a nóta értelmét lesi a végén meg rengeteg hahotától hangzik fel a kis ház.

Itt a kis padon pedig az Annus Terkától huzódoznak a szabad-szent-tornyai gazdák leányai. Már eddig is lenézték, hisz dohányfattyutól szagos a ruhája, színes tarka rongy a testén!

De színes! Szürkés-kék selyem, arany habos kendő a fején, sáfrányzöld selyem a pruszlikja, téglapiros a szoknyája. Arany gyöngytől csillog-villog a nyaka. De barna arcán nyoma sincs a pirosítónak, hazug az a nóta, amit a fiuk daloltak.

Az a pir, ami most két orcáját befutja, az igazi, annak a színét nem lehet a boltosnál kapni.

A lány sirva fakad, oda borul az egyik társa vállára.

Ez a hetyke, hat majorban híres Rétes Mari; színes sárga viganóját, halvány rózsaszínű ingvállát hej de sok gányó forgatta meg, aranygyöngyös kék pántlikáit hej de sok csárda szele kapta el!

Annus Terka csak sir, úgy szeretné, ha a föld ott helyben mindjárt elnyelné. Ilyen szégyen!

Aztán meg, hogy az élet lassan-lassan visszatért a lelkébe, hogy már fel is mert tekinteni, lassan fölkelte ülőhelyéből, oda csúszott a nagy ház tulsó oldalára, széthányt vagy tiz nagykendőt, míg a magáéra rá tudott találni.

Szégyenében nem birta tovább, haza kíváncszott.

A Rétes Mari csak figyelte minden mozdulatát, csak nézte, hogy foly végig a piros, ártatlan orcáján a patakozó könnyü, hogy remeg meg a teste, aztán egyszerre csak felpattant s hajladozó derékkal oda kiáltott a három legénynek kihívóan, dacosan:

- No hát komáim, az én nótámat tudjátok, azt danoljátok el, hadd legyen páros az a nóta!

A három fiu összenézett. Nem tudták, mit tegyenek, aztán óvatosan körültekintettek, mintha csak kerestek volna valakit a többi között. Ott volt.

² Dohánykertész.

A Györgyi Jóskát figyelték. Halvány arca kirí a többi közül, sötétkék, mély szeme mintha csak szikrát hányna, de azért nem szól.

A Rétes Mari meg hol a halálra vált Terkát figyeli, hol a három fiut bátorítja kihívó arccal, dacosan.

Éles vágású szemeivel egyenesen odavág a három fiu arcába, fitos orrával szinte felszívja az élet kinját, gyönyörét, nagy, piros szájával kéjesen szívja be a nehéz ájert, harminckét foga nevet is, de fenyeget is egyszerre.

Kaczagása üveg tisztasága betölti a nagy házat.

- No hát fiuk, az enyémet, az enyémet! - nógatja őket s villog a szeme.

A három gányó elkényszeredve elkezd. Nincs éppen nagy kedvük hozzá, mert érzik ott a hátuk mögött a Györgyi Jóskát. De hát mi telhetett tőlük, ennek meg kellett lenni: már böcsületből is, ha a lány úgy követelte.

Erős hangon kezdték:

»Rétes Mari piros selyem kendője
Nem lobog már kákás pajta tövébe,
Nem megy el már a Jóskához estére,
Mert Nagy Pista ragadta el már tőle.«

Az első verssort teli torokkal fújták, csak úgy harsogott a ház belé. De a másodiknál már halkabb lett a hangjok s fogyott az ereje végig. Visszanéztek.

A Györgyi Jóska ott ült csöndesen, mint az előbb, csak halványabb még s fenyegetőbb a szeme kifejezése.

A második versszakot már halkán kezdik s mind halkabban dalolják végig:

»Györgyi Jóska kimén a masinához,
Rétes Mari hajdani rózsájához,
Rétes Mari az anyádnak irgalmát,
Isten verjen, Nagy Pista a violád.«

A harmadik versszakot már-alig hallani, oly csöndesen dalolják. Szavainak értelme meg a cigány hangolásába ful. A legények hangja rekedt, szintelen, most már össze sem fogózkodnak többet, karjuk lelóg.

Ugy látszik, várják a Györgyi Jóska támadását.

A nóta utolsó szakát már el se merték fujni.

Ahogy elhallgattak végleg, Györgyi Jóska végig törülte a gyolcs inge ujjával a száját, végig nézett a dalos fiukon, de nem szólt semmit s megfordulva a sarkán, odajött hozzám.

- Haragszol a nótáért, Jóska?

- Nem én. Ha haragudnék, már rég mind a három a sárga földet nyalná.

- Hát akkor miért szoritottad úgy össze az öklödet az elébb?

- Mert amit daloltok, az mind egy szóig igaz. Szeretöm volt Mari, a takarás végéig. Mióta füzzük a dohányt, azóta más jár hozzá. Multkor egyszer gyertyagyújtás után nála találtam a Pistát. Megcsalt.

- Ott hagytad?

- Nem nézek rá azóta. Legyen azé, a kit szeret. Nekem nem kell se teste, se lelke. Csak bánt, hogy elviszik a jó hírnevét.

Oda néztem a Mari felé.

Most már ő is halavány, de azért mosolyog. Csak oly kihívólag néz mireánk, mint előbb a dalos fiukra.

A többi lányok, a szabad-szent-tornyai gazdák lányai, mind lassan-lassan elhuzódnak tőle. Egyenként átmennek a ház tulsó oldalára s a padon egyszerre csak Rétes Mari egyedül találta magát.

Az Annus Terka is elhagyta, az kiment a ház elé sirni.

Az öreg cimbalmos uj nótára kezdett. A Marit egy se hívta táncra. Ott maradt egyedül, nem kellett senkinek. Szégyelték a szégyenét, nem mertek közeledni hozzá.

A csárdás után más csárdás következett, a Rétes Mari még mindig ott ült a padon egyedül, elhagyatva.

Nem kellett se legénynek, se lánynak. De a leány nem sirt, nem panaszkodott. Sápadt arccal igazgatta az arany gyöngyöt a nyakán és csak úgy mosolygott miránk, mint előbb, midőn a nótáját követelte.

A Györgyi Jóska meg nézett maga elé, mind keserűbb arccal, mind villogóbb szemekkel.

A harmadik táncnál a lány csak ült még mindig; jobbán három lépés hosszú lóca, a balján ugyanannyi üresen. De azért mosolygott még mindig.

A Györgyi Jóska nagyot mozdult, aztán egyet rántva a kis ködmenén, oda ment hozzá s elvitte a táncba.

A leány szeme megtelt könnyel, de csak egy pillanatra; aztán visszaszívta könnyeit. Nem sirt, csak mosolygott, csak úgy mint azelőtt.

Most már azonban a Györgyi Jóskán pihent a szerető könyes szeme, beszélt hozzá az ajka, a tekintete.

De Györgyi Jóska nem akarta elérteni, elfordulva tőle, némán táncolt az oldalán.

Három táncon keresztül együtt járták a csárdást.

El nem hagyta egy percre, de azért arca kifejezése nem változott még egy percre sem s amikor a bálnak vége lett, vette kalapját, bucsu nélkül elvált tőle és nem is látta többet, nem is szólt hozzá soha, soha többé.